

RAPPORT

OM DE TUIN GELEID **Resultaten van het archeologisch onderzoek** **van het Hof van Busleyden in Mechelen** **(basisrapportage)**

Frederik Wuyts

Stad Mechelen - dienst Archeologie, Grote Markt 21, 2800 Mechelen

Colofon

Auteurs :	Frederik Wuyts
Bouwplaats :	Frederik de Merodestraat 65-67 Mechelen, afd. 1, sectie A, openbaar domein
Uitvoerder :	Stad Mechelen dienst Archeologie Grote Markt 21, 2800 Mechelen T 015 29 77 37 archeologie@mechelen.be www.mechelen.be
Projectarcheologen :	Frederik Wuyts (projectleider), Kristien Borgers en Sophie Van Heymbeeck
Historisch onderzoek :	Frank Kinnaer
Datering aardewerk :	Davy Herremans (UGent)
Werfcontroles :	Bart Robberechts
Eindredactie :	Bart Robberechts en Liesbeth Troubleyn
Wettelijk depot :	D/2012/0797/058

Opgraving ☒		Prospectie ☐	
Vergunningsnummer:	2010/237		
Naam aanvrager:	WUYTS Frederik		
Naam site:	Mechelen, F. de Merodestraat 65-67		

INHOUD

DEEL 1: Administratieve gegevens, randactiviteiten en verantwoording van de keuzes **7**

1.1 Administratieve gegevens	7
1.1.1 Aanleiding tot opgraving	7
1.1.2 Kadastrale gegevens	7
1.1.3 Financieel kader	7
1.1.4 Tijds kader en personeel	7
1.2 Publiekswerking	8
1.3 De opgraving: verantwoording van de keuzes	8
1.3.1 Het terrein	8
1.3.2 Grondverzet	10
1.3.3 Registratie	10
1.3.4 Inzamelen vondsten en stalen	11
1.3.5 Dataverwerking	11
1.3.6 Materiaalverwerking	12

DEEL 2: Historisch onderzoek (Frank Kinnaer) **14**

2.1 Situering	14
2.2 Ontstaan van het wegennet	14
2.3 Het prestedelijke landschap	16
2.4 Veehandel	18
2.5 Textielnijverheid	19
2.6 De komst van een vreemde elite	20
2.7 Perceelsstructuur	22

DEEL 3: Analyse van de sporen **25**

3.1 Terreinopbouw en belangrijkste stratigrafische fasen	26
3.1.1 Werkput 1	27
3.1.1.1 Algemeen	27

	<i>Correlatie hoofdfasering met bodemkunde</i>	27
	<i>Correlatie hoofdfasering met de arbitraire werkvlakken</i>	28
3.1.1.2	Belangrijkste sporen en structuren per werkvlak	28
	<i>Vlak 3</i>	28
	<i>Vlak 2.1</i>	31
	<i>Vlak 2</i>	32
	<i>Vlak 1.1</i>	33
	<i>Vlak 1</i>	34
3.1.2	Werkput 2	38
3.1.2.1	Algemeen	38
3.1.2.2	Belangrijkste sporen en structuren per werkvlak	38
	<i>Vlak 3</i>	38
	<i>Vlak 2</i>	39
	<i>Vlak 1.1</i>	42
	<i>Vlak 1</i>	42
3.1.3	Werkput 3	42
3.1.3.1	Algemeen	42
3.1.3.2	Belangrijkste sporen en structuren per werkvlak	43
	<i>Vlak 3</i>	43
	<i>Vlak 2.1</i>	44
	<i>Vlak 2</i>	45
3.1.4	Werkput 4	46
3.1.4.1	Algemeen	46
3.1.4.2	Belangrijkste sporen en structuren per werkvlak	46
	<i>Vlak 3</i>	46
	<i>Vlak 2</i>	47
	<i>Vlak 1.1</i>	47
	<i>Vlak 1</i>	47

DEEL 4: Confrontatie van de historische bronnen met de resultaten van het archeologisch onderzoek en synthese **51**

Beerputten, beerbak en beerkuilen	53
Waterput	54
Bijzondere vondsten	54
Terreinopbouw	54
Synthese	55

DEEL 5: Datering van het aardewerk (partim) (Davy Herremans) **56**

Bibliografie **58**

<i>Webpublicaties</i>	60
-----------------------	----

Mondelinge mededelingen en e-mail correspondentie **61**

Bijlagen

Bijlage 1: lijst van wat er nog moet gebeuren

Bijlage 2: alle plannen van vlak 1

- bijlage 2a: vlak 1 algemeen
- bijlage 2b: vlak 1 deposits
- bijlage 2c: vlak 1 interfaces
- bijlage 2d: vlak 1 muren
- bijlage 2e: vlak 1 vloeren
- bijlage 2f: vlak 1 noordoost
- bijlage 2g: vlak 1 midden
- bijlage 2h: vlak 1 zuid
- bijlage 2i: vlak 1 zuidwest

Bijlage 3: alle plannen van vlak 1.1

- bijlage 3a: algemeen
- bijlage 3b: overzicht met spoornummers
- bijlage 3c: zuiden
- bijlage 3d: centraal

Bijlage 4: alle plannen van vlak 2

- bijlage 4a: vlak 2 algemeen
- bijlage 4b: vlak 2 deposits
- bijlage 4c: vlak2 interfaces
- bijlage 4d: vlak 2muren
- bijlage 4e: vlak 2 vloeren
- bijlage 4f: vlak 2 noorden
- bijlage 4g: vlak 2 centraal

- bijlage 4h: vlak 2 zuiden
- bijlage 4i: vlak 2 zuidwesten

Bijlage 5: alle plannen van vlak 2.1

- bijlage 5a: vlak 2.1 algemeen
- bijlage 5b: vlak 2.1 noordwesten
- bijlage 5c: vlak 2.1 zuidoosten
- bijlage 5d: vlak 2.1 vloeren
- bijlage 5e: vlak 2.1 vloer 440

Bijlage 6: alle plannen van vlak 3

- bijlage 6a: vlak 3 algemeen
- bijlage 6b: vlak 3 deposits
- bijlage 6c: vlak 3 interfaces
- bijlage 6d: vlak 3 muren
- bijlage 6e: vlak 3 noorden
- bijlage 6f: vlak 3 zuidoosten
- bijlage 6g: vlak 3 zuidwesten

Bijlage 7: RAPPORT: werfcontroles na afloop van de archeologische opgraving op de site Hof van Busleyden in Mechelen

Bijlage 8: inventarissen

Bijlage 9: spoorbeschrijvingen

Bijlage 10: fotolijst

Bijlage 11: shapefiles (enkel digitaal)

Bijlage 12: scans (enkel digitaal)

Bijlage 13: Harris matrix (enkel digitaal)

Bijlage 14: foto's (enkel digitaal)

DEEL 1: Administratieve gegevens, randactiviteiten en verantwoording van de keuzes

1.1 Administratieve gegevens

1.1.1 Aanleiding tot opgraving

Het Hof van Busleyden, onderdeel van de Stedelijke Musea Mechelen, wil uitbreiden. Vanwege het historische karakter van dit als monument beschermde (Koninklijk Besluit van 25/03/1938) en in een stadsgezicht gelegen (Ministerieel Besluit van 19/05/1995) pand mag er niet zomaar aangebouwd worden. Men heeft er dan maar voor gekozen om het museum uit te breiden daar waar het de historische beleving van de locatie niet visueel belemmert, namelijk ondergronds. Maar net als elders in de Mechelse binnenstad worden in de ondergrond heel wat archeologische resten verwacht.

Op basis van de historische informatie die over het Hof van Busleyden en zijn omgeving beschikbaar is, mag verwacht worden dat het gaat om een zone met een hoge archeologische potentie. De bouw van een ondergrondse tentoonstellingsruimte in de tuin van deze voormalige patriciërs woning vormt bijgevolg de directe aanleiding tot een archeologisch onderzoek. Niet alleen kunnen in het plangebied tal van materiële overblijfselen worden aangetroffen die getuigen van het leven van de gegoede burgerij in de tijd van Hiëronymus van Busleyden (begin 16^e eeuw), in de bodem zijn meer dan waarschijnlijk ook sporen van vroegere en latere perioden bewaard. Zo zijn er bijvoorbeeld aanwijzingen dat men destijds voor de bouw van de patriciërs woning en de aanleg van de tuin een aantal middeleeuwse woningen heeft moeten slopen. De bouwput zal tot ca. 10m diep reiken. Alle in de grond aanwezige archeologische resten zullen dus tot op de moederbodem moeten worden onderzocht, teneinde het behoud van de aanwezige archeologische waarden voor de toekomst te kunnen garanderen.

Artikel 4 § 2 van het decreet van 30 juni 1993 houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, gewijzigd bij de decreten van 18 mei 1999, 28 februari 2003, 10 maart 2006 en 27 maart 2009, bepaalt dat "de eigenaar en de gebruiker... ertoe gehouden (zijn) de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden". Dit betekent dat de stad Mechelen, in samenspraak met het Agentschap Ruimte en Erfgoed¹ als administratief toezichthouder en bevoegd gezag, de noodzakelijke tijd en financiële middelen moet voorzien voor voorafgaand archeologisch onderzoek. Dit voorafgaand archeologisch onderzoek werd door het Agentschap Ruimte en Erfgoed in de vorm van een bindend advies als voorwaarde aan de bouwvergunning gekoppeld.

1.1.2 Kadastrale gegevens

De betreffende percelen zijn kadastraal gekend als gemeente Mechelen, afdeling 1, sectie B, nummers 119B en 120B.

1.1.3 Financieel kader

Het opgravingsproject werd volledig gefinancierd door de stad Mechelen.

1.1.4 Tijds kader en personeel

Het onderzoek werd uitgevoerd door de stedelijke dienst Archeologie van Mechelen die daarvoor een team van tijdelijke medewerkers onder leiding van archeoloog Frederik

¹ Inmiddels (2012) gekend als het agentschap Onroerend Erfgoed

Wuyts in dienst nam. Het veldwerk is begonnen op 16 augustus 2010 en geëindigd op 24 december 2010. In totaal is er 89 dagen gewerkt door 3 archeologen en 4 assistent-technici. Dit zijn 1825,28 manuren voor de archeologen en 1836,32 voor de assistent-technici. In samenwerking met het Justitiehuis in Mechelen is er ook een werkgestrafte ingezet op de opgraving, goed voor 73,6 manuren. Dit geeft een totaal van 3735,2 manuren voor wat betreft het veldwerk. Aangezien er op het terrein in een bodem met grondcodes 999 en 211 is gewerkt, werden er vanwege gezondheidsrisico's geen vrijwilligers of stagestudenten toegelaten op de werf.

1.2 Publiekswerking

Langs het onderzoeksterrein werden banners opgehangen om voorbijgangers en buurtbewoners te informeren. Voorts werden geïnteresseerden tussentijds ingelicht over de stand van zaken via media als Archeonet.be en de Facebook-pagina van de stedelijke dienst Archeologie. Bij aanvang van de opgraving zijn er artikels verschenen in de lokale pers en heeft regionale zender RTV een korte reportage uitgezonden op het regionale nieuws. Rondleidingen op het terrein zelf waren niet mogelijk vanwege de eerder vermelde bodemverontreiniging.

Bij het beëindigen van het project werd er op de werf een persconferentie georganiseerd door de stedelijke dienst Musea. Deze werd ingeleid door burgemeester Bart Somers. Ook hier was de lokale pers vertegenwoordigd, waaronder Het Nieuwsblad, Gazet van Antwerpen, RTV, Randstad FM maar ook gespecialiseerde pers zoals het Nederlandse tijdschrift Archeologie Magazine. Daarnaast werd er nog een rondleiding verzorgd voor medewerkers van het British Museum, die op dat moment aan een artikel werkten over Renaissance erfgoed in Mechelen. Er werd ook een kort relaas gepubliceerd in de 17^e editie van de nieuwsbrief van de stedelijke dienst Archeologie (Depuydt e.a. 2011: 6-7), een artikel in de Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, een artikel in de kroniek van Archaeologia Mediaevalis 2011 en een poster tentoongesteld op het Archeologisch Forum 2011 van het FVA.

1.3 De opgraving: verantwoording van de keuzes

1.3.1 Het terrein

Het onderzoeksterrein bevindt zich op ca. 6m TAW². Het meet 950m² in oppervlakte, is licht trapeziumvormig en wordt in het noorden begrensd door de zuidelijke vleugel van het museum Hof van Busleyden, in het oosten door de oostelijke vleugel, in het zuiden door de tuinmuur aan de Sint-Janstraat en in het westen door de scheidingsmuur met het voormalige BUSO Sint-Janshof. Omdat de uitgegraven grond ter plekke moest worden gestockeerd, werd het terrein onderverdeeld in vier werkputten. Op die manier kon telkens één werkput worden opengelegd en kon de grond uit deze werkput worden gestockeerd ter hoogte de vorige en volgende werkputten. Om het afkalven van de putranden te voorkomen, werden deze voor de veiligheid getrapt aangelegd.

Het terrein werd per werkput verdiept in drie tot vier niveaus³, totdat de sporenvrije moederbodem werd bereikt. Deze ongeroerde bodem, bestaande uit tertiaire zandige afzettingen, werd bereikt op een diepte van ca. 2m en meer onder het huidige looppniveau. Op die manier werd 1500 tot 2000m³ grond en bouwpuin verzet.

² Tweede Algemene Waterpassing. Dit is de hoogte ten opzichte van de zeespiegel

³ Zie ook 1.3.2 Grondverzet

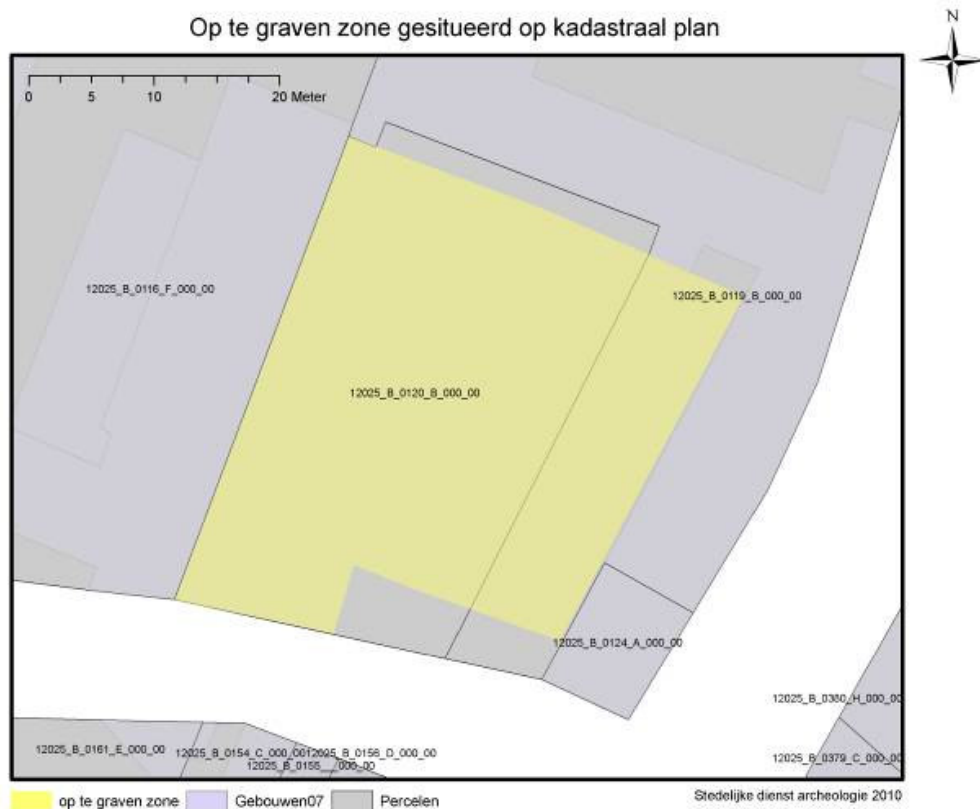

Fig. 1: kadasterplan

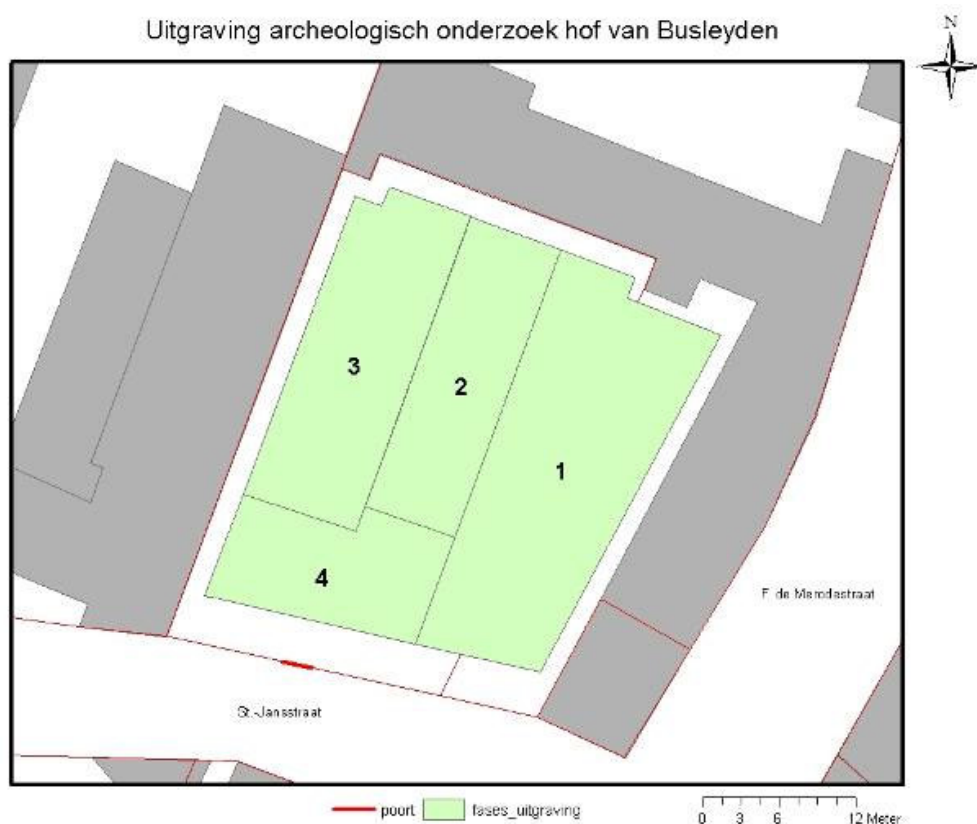

Fig. 2: overzicht van de werkputten

1.3.2 Grondverzet

Er wordt gewerkt in de geest van E. HARRIS, *Principles of Archaeological Stratigraphy*, 1989. De methode is die van de open-area opgraving, waarbij systematisch de ganse oppervlakte verdiept wordt. Dit wordt verondersteld stratigrafisch te gebeuren. 'In stratigraphic excavation, the archaeological deposits are removed in conformity with their individual shapes and contours, and in the reverse sequence to that in which they were laid down' (Harris 1989: 15). Het bepalen van de relatieve opeenvolging van de sporen gebeurt volgens de wetten van de stratigrafie en de analyse van de interfaces. Deze werkwijze wordt gecombineerd met de klassieke methode van de veldarcheologie, namelijk het couperen van sporen in helften, kwadranten of meerdere coupes.

Praktisch gezien wordt er stratigrafisch opgegraven wanneer we te maken hebben met sporen die typerend zijn voor een stedelijke context: muren, vloeren, deposities tussen muren of op en onder vloeren, uitbraaksporen en puinlagen. Wanneer de grootte van een depositie of puinlaag dit rechtvaardigt, of wanneer er snel inzicht in de opbouw van het terrein nodig is, wordt er gecoupeerd of worden er sleuven aangelegd.

Als bij het verdiepen alle muur- en vloerresten geregistreerd en verwijderd zijn en er alleen nog sprake is van deposities in de moederbodem, wordt er opgegraven met coupes. Hierbij wordt wel nog steeds rekening gehouden met de superpositie van de kuilvullingen, die dan stratigrafisch worden uitgehaald tijdens het couperen.

De aanleg van het eerste werkvlak (door verwijdering van de verstoorde bovenlaag) gebeurt door middel van een kraan met platte bak. Het stratigrafisch verdiepen gebeurt handmatig of door middel van de kraan wanneer de dikte en uitgestrektheid van de pakketten dit noodzakelijk maakt.

Om praktische redenen werden de drie werkvlakken met de kraan afgegraven volgens een combinatie van Harris' stratigrafie en de methode van arbitraire niveaus. Er werd aldus afgegraven tot er zich een algemene verandering in de bodem aftekende. Hierdoor werd min of meer de stratigrafie van de bodem gevolgd. Dit niveau werd dan door de kraan aangehouden om het terrein vlak te krijgen. Mogelijk kunnen individuele kleinere sporen hierdoor verloren zijn gegaan of slechts ten dele opgegraven. Dit is een afweging die we in het veld moeten maken om zo veel mogelijk sporen efficiënt bloot te leggen met zo min mogelijk verlies van informatie in een zo kort mogelijke tijdspanne. Het behoud van profielen langs de rand van de put moet de correcte reconstructie van de stratigrafische gelaagdheid garanderen⁴.

1.3.3 Registratie

Steeds wordt de hoogte van het spoor bepaald (minimaal één punt) en in een beschrijving wordt per spoor de volgende informatie genoteerd:

- muren: materiaal, mortelsoort, kleur mortel, metselverband, aanwezigheid van bepleistering, aanwezigheid van recuperatiemateriaal, aanwezigheid van een verstek
- vloeren: materiaal, mortelsoort, kleur mortel, patroon, aanwezigheid van een boord, aanwezigheid van recuperatiemateriaal
- deposities: kleur, uitzicht (gelaagd/vlekken), samenstelling, inclusies
- interfaces: vrije beschrijving (uitgraving/ uitbraak)

Bijzondere aandacht wordt besteed aan de registratie van de stratigrafische relatie van elk spoor ten opzichte van de andere sporen waarmee het fysiek contact maakt. Dit gebeurt door middel een Harris matrix.

⁴ Voor de bespreking van de verschillende werkvlakken, zie Deel 3: Analyse van de sporen

De informatie uit elk spoor (beschrijving, hoogte, matrix) wordt genoteerd op papieren fiches. Deze worden na de opgraving omgezet naar een digitaal Access bestand (Access 2003)⁵.

Door middel van een totalstation wordt op het terrein een rastersysteem uitgezet. Van elk van deze punten zijn de absolute coördinaten bekend in Lambert 1972 (X;Y). Eén punt krijgt daarnaast de fictieve coördinaten 100;100. Alle andere punten die reëel of virtueel uitgezet werden bij het opmeten, krijgen fictieve coördinaten die refereren naar dit punt 100;100, bijvoorbeeld 100;101 of 101;100, enz. Op elke tekening worden ten minste twee van deze fictieve coördinaten genoteerd zodat elk spoor exact gelokaliseerd kan worden. Het opmeten en tekenen van de sporen gebeurt handmatig. Er wordt getekend op millimeterpapier van weerbestendig polyesterfolie, of op gewoon papier (achterzijde van de papieren beschrijvingsfiches). De schaal van de tekeningen wordt bepaald door de gewenste detaillering en de uitgestrektheid van het spoor. In dit geval bedraagt de schaal 1/20. De plannen worden niet ingekleurd. De tekeningen worden later omgezet naar digitale tekeningen (ArcGIS 9.3.1). Voor dit doel worden ze eerst ingescand op 200 dpi, in kleur⁶.

De foto's worden genomen met een digitale camera (Nikon D60, Canon Powershot en Olympus Tough 3000). Deze foto's worden tijdens de opgraving op de computer afgeladen en ondergebracht in mappen die refereren naar een bepaalde werkput of laag. Individuele sporen en detailfoto's worden voorzien van een nummerbord, overzichtsfoto's worden genomen zonder nummerbord. Altijd wordt er een schaallat en noordpijl voorzien.

1.3.4 Inzamelen vondsten en stalen

Het verzamelen gebeurt per context. Alle objecten/stalen uit eenzelfde spoor of laag krijgen een label met vermelding van het spoor- en laagnummer. Objecten/vulling uit andere sporen en lagen ('contaminatie') worden geweerd.

De vondsten worden handmatig uit de vulling van het spoor geraapt of uitgesorteerd bij het doorzoeken van de spoorvulling in de kruiwagen. Metaal vormt een uitzondering. Hiervoor kan bijkomstig een metaaldetector worden ingezet.

Aardewerk/bot/metaal/glas/leer/hout worden per spoor en per laag in plastic zakjes gestoken. Naargelang de hoeveelheid vondsten in een spoor worden de verschillende categorieën reeds op het terrein gescheiden. Organische vondsten of vondsten uit natte contexten die moeten behoeft worden van uitdroging (zoals bvb. glas, leer en hout uit beerputten), worden in een zak, bakje of emmer gestoken die gevuld is met wat water. Van sporen met houtskoolrijke vulling wordt een houtskoolstaal genomen met behulp van een plastic potje. Het profiel van het spoor wordt wat opgekuist met een truweel en vervolgens wordt een potje van een fotofilmje in het profiel gedrukt. Grondstalen/zeefstalen/pollen worden in de gewenste hoeveelheden met de schop in emmers van tien liter geschept, waarna deze worden afgesloten en gelabeld.

Onervarenheid van de arbeiders leidt er al eens toe dat vondsten van verschillende lagen en/of sporen in één zak terechtkomen. Wanneer een dergelijke situatie zich voordeed, werd dit zoveel mogelijk vermeld op het vondstkaartje of in het veldboek.

1.3.5 Dataverwerking

De beschrijvingsfiches worden ingevoerd in een Access databank, foto's worden afgeladen en gesorteerd in digitale mappen per werkput en per vlak, plannen worden digitaal overgetekend in ArcGIS 9.3.1. Dit laatste is een programma waarmee GIS-

⁵ Zie verder bij 1.3.5 Dataverwerking

⁶ Zie verder bij 1.3.5 Dataverwerking

toepassingen kunnen worden uitgevoerd. Tenslotte wordt de matrix, zoals die is geregistreerd op de fiches, visueel gemaakt in ArchEd 1.4.1.

De foto's worden geordend in digitale mappen per werkput. Binnen het niveau van de werkput worden ze onderverdeeld in mappen per werkvlak. Elke foto heeft een uniek nummer. Daarnaast wordt er een fotolijst aangemaakt in Excel waar in numerieke volgorde de foto's en hun inhoud te raadplegen zijn. Er staat met andere woorden dat fotonummer X een foto betreft van spoor Y en Z en er wordt ook aangegeven of het een overzichts-, een profiel- of een detailfoto is.

Voor het opstellen van de matrix wordt gebruik gemaakt van ArchEd 1.4.1. Dit programma is ondertussen echter wat verouderd en vrij beperkt qua mogelijkheden.

De gehele matrix van de opgraving is opgesteld in een programma dat eigenlijk alleen bedoeld is om kleinere contexten te visualiseren. Dit heeft tot gevolg dat de matrix zodanig uitgebreid is dat deze niet in één oogopslag raadpleegbaar is. Uitgeprint zou het meerdere A3-vellen beslaan. Relaties tussen sporen onderling zijn nagenoeg niet leesbaar in een afgedrukte versie vanwege de wirwar aan verbindingslijnen. De matrix is dus enkel digitaal raadpleegbaar omdat dan bepaalde verbindingslijnen kunnen worden geselecteerd en 'gehighlight'. Het blijft echter een zeer omslachtig karwei.

1.3.6 Materiaalverwerking

Aardewerk wordt binnen een context per bakselgroep gesorteerd en gepuzzeld, zodat er een correcte telling van het MNI (minimum aantal individuen) gemaakt kan worden. Dan wordt er gekeken naar stijltypologische kenmerken, waaruit af te leiden valt of een context een gesloten geheel vormt of een gemengde samenstelling heeft. Aan de hand daarvan kunnen interpretaties gemaakt worden naar datering en fasering van de site.

Andere artefacten, zoals glazen, houten en metalen voorwerpen worden ook gedetermineerd en de stukken die in aanmerking komen voor restauratie worden apart gehouden. Ook deze voorwerpen kunnen helpen bij de datering van de site.

Pollen- of C14-stalen worden apart gehouden en een aantal monsters worden geselecteerd voor verwerking door een laboratorium.

Zeefstalen worden gezeefd op 2 en 0,5mm. Het zeefresidu wordt gedroogd en de fractie aardewerk, hout en glas wordt eruit geselecteerd en samengevoegd met de rest van de artefacten. Etenressten komen later eventueel in aanmerking om verder te worden bestudeerd in functie van onderzoek naar dieet en biodiversiteit.

De dateringen op basis van stijltypologische kenmerken kunnen geconfronteerd worden met de resultaten van de natuurwetenschappelijke dateringsmethoden. Vaak is datering en fasering op basis van aardewerk of munten nauwkeuriger dan de resultaten van C14-datering. De combinatie van de twee, in confrontatie met historische bronnen, zou tot een zeer betrouwbaar resultaat moeten leiden⁷.

Gezien de beperkte tijd die gegeven is voor het opstellen van een basisrapport, zal de materiaalverwerking in eerste instantie niet verder gaan dan louter een inventarisatie. Later, na indienen van dit rapport, zal het vondstmateriaal van de tuin van het museum Hof van Busleyden verder verwerkt worden en zullen de resultaten daarvan kenbaar gemaakt worden. Dit geldt ook voor de resultaten van het natuurwetenschappelijk onderzoek, zoals C14-datering en pollenanalyse, aangezien dit luik van het onderzoek gevoerd wordt door externe expertisebureaus en enige tijd en extra financiering vergt.

⁷ Zie Deel 4: Datering en confrontatie van de historische bronnen met de resultaten van het archeologisch onderzoek

Dit is de stand van zaken van de materiaalverwerking voor zover mogelijk binnen het tijdsbestek van de opgraving en de basisverwerking:

- al het vondstmateriaal is gewassen en per materiaalgroep gesorteerd
- vondstzakjes met dezelfde materiaalgroep en identieke spoornummers zijn samengevoegd
- elke materiaalgroep wordt apart gestockeerd in kartonnen dozen en dit per werkput
- elke kartonnen doos draagt een inventarisnummer en een label waarop de inhoud en de spoornummers worden weergegeven
- meer dan de helft van de zeefstalen zijn reeds gezeefd, de rest wordt in de nabije toekomst verwerkt.

Van bepaalde contexten, zoals beerputten of belangrijke accumulatielagen, wordt het aardewerk in detail uitgewerkt door de MVSA, de Mechelse Vereniging voor Stadsarcheologie. Er is ook het aanbod van een student van de KU Leuven die in het kader van zijn bachelorpaper een studie wil maken van een beerputcontext.

Pas als al het aardewerk gepuzzeld en geteld is, het metaal en het leer gerestaureerd en alle zeefstalen gezeefd en geanalyseerd zijn, kunnen er definitieve resultaten gepresenteerd worden⁸.

⁸ Voor de 'to do'- lijst, zie Bijlage 1

DEEL 2: Historisch onderzoek (Frank Kinnaer)

De bekendste bewoner van het Hof van Busleyden is ongetwijfeld Hiëronymus van Busleyden (1470-1517), invloedrijk humanist, kunstverzamelaar en lid van de Grote Raad van Mechelen. Als architecten van deze patriciërswoning worden leden van de familie Keldermans genoemd, bekend van onder meer de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Antwerpen en de Sint-Romboutskathedraal van Mechelen. Qua stijkenmerken is dit stadspaleis het eerste renaissancegebouw van Mechelen. Beroemde tijdsgenoten zoals Erasmus en Thomas More waren hier te gast. Maar wat aan dit bouwwerk vooraf ging, is minder bekend. Daarvoor moeten we enkele eeuwen verder terug in de tijd.

Fig. 3: zicht op het Hof van Busleyden vanuit de museumtuin (Beeldbank Mechelen)

2.1 Situering

De site is gelegen in de historische kern van de stad Mechelen, die ruimtelijk begrensd wordt door de R4 autoweg, die het tracé volgt van de tweede Mechelse stadsomwalling gebouwd in 1264-1268. De site is gelegen in het bouwblok gevormd door de Van Hoeystraat (N), de Frederik de Merodestraat (O), de Sint-Janstraat (Z) en de Goswin De Stassartstraat (W), meer bepaald in de zuidoostelijke hoek van het bouwblok. De Sint-Janstraat bevindt zich grotendeels op +6m (6m boven zeespiegelniveau), de rest van het bouwblok op +5m.

2.2 Ontstaan van het wegennet

De straten die het bouwblok omgeven, dragen allemaal vrij jonge namen. Toch behoren een aantal van deze straten tot de oudste gekende wegen van de stad. De Goswin de Stassartstraat bijvoorbeeld stond tijdens het Ancien Régime bekend als de Kerkhofstraat en wordt voor het eerst vermeld in 1271 (Beterams 1957: 794). Op basis van het tracé en de breedte van de straat mag verondersteld worden dat het een van de oude uitvalswegen van het kapitteldomein van Sint-Rombouts naar Antwerpen en Lier was.

Aangezien het kapittel gesticht werd rond het jaar 1000, is het goed mogelijk dat ook de Kerkhofstraat teruggaat tot deze periode. De Frederik de Merodestraat stond tijdens het Ancien Régime bekend als de Koestraat, die voor het eerst vermeld wordt in 1264 (Jamees 1991: 109-110). Het verhaal van de Sint-Janstraat is iets complexer. De naam Sint-Janstraat is in gebruik sinds 1600 (Huizendatabank, www.dewarevrienden.net) en verwijst naar de Sint-Janskerk waarlangs deze straat loopt. De oudere naam voor deze straat, Lange Biest, wordt vermeld tussen 1359 (Steurs & Uytterhoeven 1942: 124) en 1698 (Beterams 1956: 301). De naam Lange Biest moet echter ouder zijn dan 1359, want hij contrasteert met de straatnaam Korte Biest die vermeld wordt vanaf 1307 (Beterams 1956: 477). De Korte Biest had betrekking op de straat die tegenwoordig Biest wordt genoemd. De Korte Biest was wel iets langer dan de huidige Biest, want in 1399 rekende men ook nog het hoekhuis met het Paardenstraatje (eertijds 'strate van den dore') tot de Korte Biest (Steurs & Uytterhoeven 1942: 31). In de oudste bronnen is het onderscheid tussen een Korte en een Lange Biest echter afwezig. Een Mechelse schepenoorkonde van 1265 vermeldt 'in vico qui dicitur Biist' (Goetschalkx & Van Doninck 1926: 264-265). De evolutie van de naamgeving doet vermoeden dat de Lange en de Korte Biest, die in mekaars verlengde liggen, vroeger een enkele straat vormden. De oorspronkelijke Bieststraat vormde waarschijnlijk een verbindingsweg tussen twee oude uitvalswegen uit het kapitteldomein, namelijk de Kerkhofstraat en de Scheerstraat-Beffersstraat. De Befferstraat wordt voor het eerst vermeld in een document van rond 1250 (Van Caster 1879: 85). De Befferstraat was wellicht de uitvalsweg naar Befferen, een plaats die al vermeldt wordt in 1008 (Bormans & Schoolmeesters 1893: 29-30). Op de site Veemarkt werd een stukje verharding van de verbindingsweg teruggevonden, vermoedelijk daterend uit de 13e eeuw. De oorspronkelijke Bieststraat werd vóór 1264 in twee ongelijke delen gesneden door de aanleg van de Koestraat, waarvan het verdere tracé extra muros bekend stond als de Nieuwe Steenweg, nu Liersesteenweg (Kinnaer & Wouters 2007: 14, 17, 40). Vanuit deze hypothese over de ouderdom van de Biest werd de verwachting geformuleerd dat de oudste perceelsstructuren zouden georiënteerd zijn op de Sint-Janstraat en niet op de Frederik de Merodestraat.

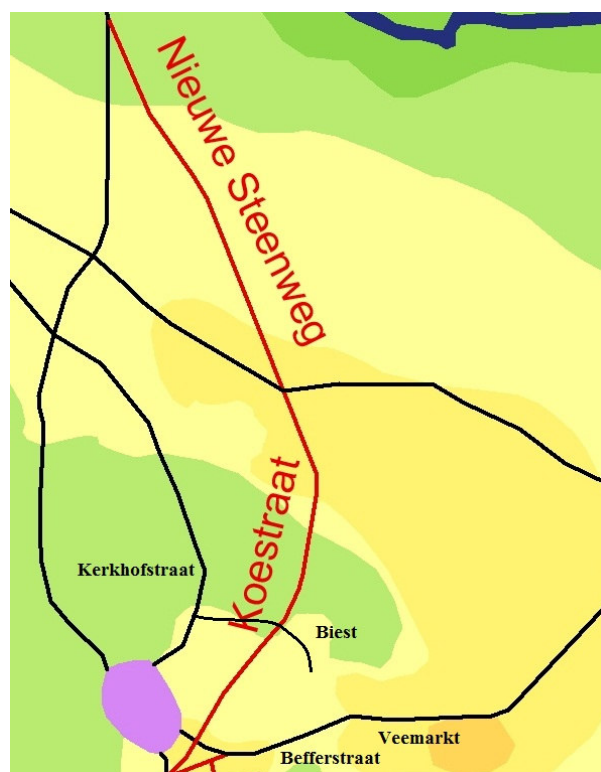

Fig. 4: opdeling van de Biest in twee ongelijke stukken door de Koestraat–Nieuwe Steenweg; in het paars het kapitteldomein (Stad Mechelen, Dienst Archeologie, 2007)

2.3 Het prestedelijke landschap

De plaatsnaam Biest komt in Vlaanderen heel veel voor. Het Oudnederlands Woordenboek vermeldt vier plaatsen met die naam, waarvan een in West-Vlaanderen, twee in Oost-Vlaanderen en een in Vlaams-Brabant, meer bepaald te Leuven. De oudste vermelding dateert uit het jaar 972. De plaatsnaam is een samenstelling van de plantnaam *bies* met een collectiefsuffix en betekent dus 'plaats waar biezen groeien' (ONW, modern lemma: *bies*, <http://gtb.inl.nl>). Er zijn een twaalfstal biessoorten inheems in Vlaanderen. Deze soorten behoren allemaal tot de familie van de cypergrassen, waarvan de meeste soorten groeien in natte omstandigheden. De natte omstandigheden waarin deze grassoorten gedijen blijken ook uit de andere samenstellingen waarin het woord *bies* voorkomt in plaatsnamen uit de Mechelse regio. Zo wordt te Muizen in 1288 de 'Biesbempt' vermeldt (Jamees 1991: 164-165) en te Zemst in 1359 de 'Biesmortere' (Beterams 1957: 920). Het Vroegmiddelnederlands Woordenboek definieert een beemd als 'alluviaal land langs een waterloop, 's winters weiland, 's zomers hooiland' en een moorter als 'laaggelegen land' (VMNW, moderne lemma's: beemd en moorter, <http://gtb.inl.nl>). Ook te Battel blijkt de Biest een beemd te zijn. Zo wordt in 1352 gesproken van 4 bunder beemd op de Biest (Beterams 1957: 843) en in 1504 wordt gesproken van een aanworp naast de Biest (Beterams 1956: 213). Een aanworp is land dat recent gevormd is door afzettingen van een rivier. De Biest te Battel moet zich dus inderdaad in de onmiddellijke nabijheid van de Zenne of Dijle hebben bevonden. Te Leest is er in 1393 sprake van een half bunder land op de Biest in het Beekveld (Beterams 1956: 343). Blijkens de situering 'in het Beekveld' is de Biest te Leest ook te beschouwen als 'alluviaal land langs een waterloop', maar is het terrein daar in gebruik als akkerland. Samengevat mogen we hieruit afleiden dat de Mechelse straatnaam Biest hoogstwaarschijnlijk wijst op de aanwezigheid van *een nat weiland bij een waterloop* in de omgeving van deze straat. De straat zelf is echter grotendeels gelegen op hoger gelegen zandgrond (+7m), op de rand van een zandige rug waar ook de Sint-Janskerk op is gebouwd, wellicht om stabiliteitsredenen. De twee oudste cijnsboeken uit 1321 en 1347 van de Heilige Geest- of armentafel van de Sint-Jansparochie hebben het nochtans over 'sente jans in de biest' (Beterams 1956: 1004).

Fig. 5: de Sint-Janskerk is gebouwd op een zandige rug; meteen ten noorden ervan lag een lager gelegen, wellicht natter terrein (Stad Mechelen, Dienst Archeologie, 2007)

Het *natte weiland bij een waterloop* moet dan eerder gezocht worden langs de Heergracht, die voor het eerst in de historische bronnen wordt vermeld in 1298 (VMNW, modern lemma: heergracht, <http://gtb.inl.nl>). Deze vliet is nu overwelfd en bevindt zich onder de bestrating van de huidige Lange Heergracht en een deel van de Van Hoeystraat. Recent werd een deel van de loop weer vrij gelegd in het kader van de stadsvernieuwing.

Het onderscheid tussen de Korte en de Lange Heergracht wordt sinds het begin van de 16^e eeuw gemaakt (Steurs & Uytterhoeven 1942: 104-105). Net als bij de Korte en de Lange Biest vormt de Frederik de Merodestraat (eertijds Koestraat) de scheidingslijn tussen de Korte en de Lange Heergracht. Halverwege de Van Hoeystraat splitst de Heergracht zich in twee armen. De noordelijke tak, die zich verderzet tussen de Zelestraat en de Heembeemd, wordt in de bronnen ook Heergracht genoemd, zo bijvoorbeeld in 1307 (Steurs & Uytterhoeven 1942: 100) en in 1524 (Beterams 1957, 728). We hebben geen aanwijzingen gevonden dat de zuidelijke tak ter hoogte van de Kanunnik de Deckerstraat (eertijds Peperstraat) ook Heergracht genoemd werd. De noordelijke tak, die het tracé van de Heergracht in rechte lijn verderzet, lijkt dan ook de oorspronkelijke loop van de Heergracht te zijn. De zuidelijke tak lijkt een secundaire tak te zijn, een verbindingselement tussen de Heergracht en de Melaan. Een bijkomend argument is de straatnaam Heembeemd, die voor het eerst in 1280 in de bronnen opduikt en sindsdien onveranderlijk deze naam gedragen heeft (Steurs & Uytterhoeven 1942: 97). Deze straat loopt grotendeels parallel aan de Heergracht en het bestanddeel

'beemd' in de straatnaam wijst eveneens op 'alluviaal land langs een waterloop'. Het tracé van de Heergracht tussen de Sint-Katelijnestraat en de Blokstraat ligt in het midden van een depressie, wat in combinatie met de toponiemen Biest en Heembeemd doet vermoeden dat dit tracé teruggaat op een natuurlijke waterloop. Het veenpakket dat op de site Sint-Janshof door Archaeological Solutions werd aangeboord, maar dat nog niet werd bestudeerd, verwijst eveneens naar een zeer natte natuurlijke situatie.

Het bestanddeel 'gracht' in de naam Heergracht verwijst echter zeer duidelijk naar een gegraven waterloop. Vermoedelijk verwees de naam in eerste instantie naar het tracé van de Heergracht tussen de Blokstraat en de Boeimeerstraat extra muros. Dit stuk moet wel gegraven zijn aangezien daarbij de hoge zandige rug doorsneden werd waarvan de Keizerstraat de middellijn vormt. De straatnamen Bergstraat en Sint-Pietersberg intra muros en het verdwenen toponiem het Zand extra muros zijn nog verwijzingen naar de zandige rug. Op twee plaatsen op deze zandige rug werden podzolbodems gevonden, namelijk op de site Veemarkt en op de site Sint-Romboutskerkhof. De Heergracht kan gegraven zijn om een deel van het water van de Boeimeerbeek af te leiden. Daarbij sloot men deze gracht aan op een bestaande natuurlijke waterloop die wellicht tegelijkertijd gekanaliseerd werd. De nieuwe gegevens bevestigen dus de hypothese die Steurs en Uytterhoeven hierrond ontwikkelden in de jaren 40 van de vorige eeuw.

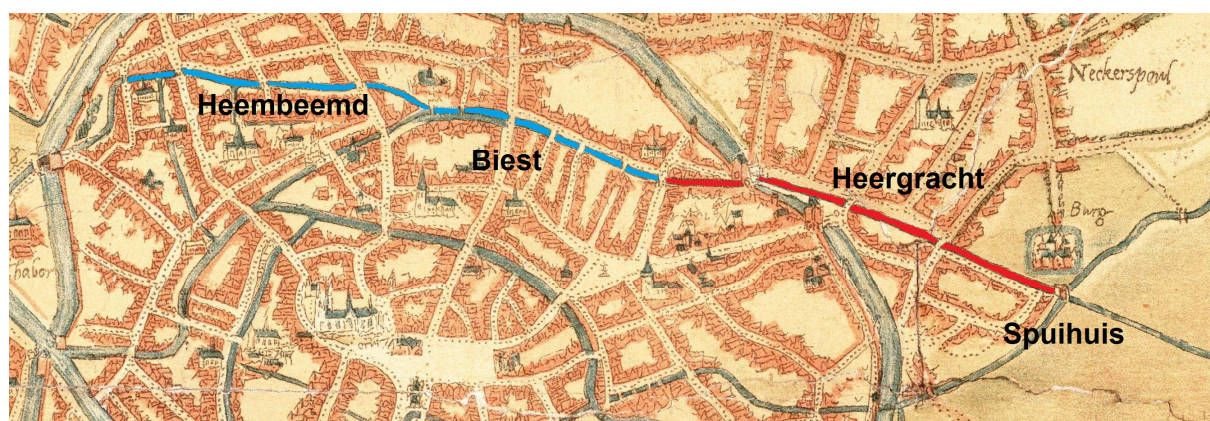

Fig. 6: detail van de kaart van Mechelen door Jacob van Deventer, 1550-1565 (facsimile 1888), met het gegraven deel van de Heergracht in het rood en het natuurlijke deel in het blauw (Beeldbank Mechelen)

2.4 Veehandel

De depressie rond de Heergracht nam meer dan de helft van het oppervlak van de Sint-Jansparochie intra muros in beslag. Het is aannemelijk dat vrijwel heel deze zone oorspronkelijk in gebruik was als veeweide. Echte bewijzen hiervoor ontbreken echter. Van de straatnaam Schuttevee, een zijstraatje van de Heembeemd, zijn ons geen oude attestaties bekend. Traditioneel worden de patroonheiligen van de kerk van Sint-Jan, Sint-Jan de Doper en Sint-Jan de Evangelist (Goetstouwers 1956: 227-228) met vee in verband gebracht. Volgens Schoeffer was Sint-Jan de Doper de beschermheilige van het vee omdat hij afgebeeld werd met een lam. Om die reden was hij volgens Schoeffer in 1470 ook gekozen als patroonheilige van de kapel van het Mechelse vleeshuis (Schoeffer zonder datum: 48). Opvallend veel toponiemen in de Sint-Jansparochie verwijzen naar vee: Koestraat (1264), Veemarkt (1280), Varkensstraat (1311), Paardenmarkt (1359) en Paardenstraatje (1501). Deze toponiemen zijn, op de Koestraat na, te situeren op de hoger gelegen zandrug, blijkbaar de preferentiële zone voor de veehandel. De Koestraat (nu Frederik de Merodestraat) staat merkwaardig genoeg niet in verbinding met de Veemarkt. Binnen de stad loopt het tracé van de Koestraat van de Grote Markt naar de Koepoort (1291). Dit lijkt te suggereren dat de runderen rechtstreeks gevoerd werden naar het Vleeshuis, dat zich sinds ca. 1250 bevond in het verlengde van de Koestraat. Buiten de stad zette de Koestraat zich aanvankelijk onder dezelfde naam verder (Beterams 1957: 801). Vanaf 1330 wordt deze straat extra muros Nieuwe Steenweg

genoemd (Beterams 1956: 240). De straat staat tegenwoordig bekend als Liersesteenweg, wat doet vermoeden dat een groot deel van de runderen afkomstig was uit de richting van Lier. Van Lier is bekend dat de stad in 1309 van hertog Jan II een privilege verkreeg met betrekking tot de Brabantse veehandel (Coenen 2006: 115). De Lierse veemarkt zakte echter weg in de tweede helft van de 14^e eeuw (van der Wee & Aerts 1979: 237). Pas na de herbevestiging van het privilege in 1469 slaagde Lier erin om grote stromen runderen uit Friesland naar zich toe te trekken in concurrentie met de andere Brabantse veemarkten van 's-Hertogenbosch en Diest (van Uytven 2004: 245). Door de geringe afstand tussen Mechelen en Lier (14 km) en tussen Mechelen en Diest (45 km) kon Mechelen, dat niet tot het hertogdom Brabant behoorde, profiteren van het aanbod op beide Brabantse veemarkten. Het is wellicht ook geen toeval dat de Mechelse Veemarkt zich bevond bij de uitvalsweg naar Diest. De laatste jaren is er veel aandacht voor de internationale handel in slachtvee, maar in Mechelen werd dit thema nog niet onderzocht. In de literatuur vonden we enkele losse vermeldingen die aantonen dat Mechelen vanaf de 16^e eeuw een deel van de internationale handel wist aan te trekken. Guicciardini, bijvoorbeeld, vermeldt in zijn beschrijving van de Nederlanden uit 1567 speciaal een enorme Friese os van 2.580 pond die in Mechelen werd geschonken aan de graaf van Hoogstraten (<http://amshistorica.unibo.it/185> p. 8). De Nederlandse Staten-Generaal gaf in 1602 toestemming aan Mattheus Merttens uit Mechelen om in Denemarken ossen te gaan ophalen (Rijperman 1950: 611). Ook in 1621 waren er Mechelse ossenweiders in de Republiek actief (Roelevink 1983: 113). De inplanting van de Koestraat (1264) en de Veemarkt (1280) suggereert dat de veehandel in Mechelen in de 13^e eeuw geen louter lokale aangelegenheid was. De vraag is dan in hoeverre de veehandel in deze periode eerder regionaal van aard was of dat deze handel ook toen al een internationaal karakter had. Het is bekend dat reeds in 1252 Friezen en Denen te Damme runderen en paarden kwamen verkopen (Häpke 1908: 78). Mogelijk verklaart deze vroege Friese veehandel hoe in de 14^e eeuw een Friese familie zich wist in te werken in het dan al gesloten ambacht van de Mechelse vleeshouwers. Zo kennen we Wouter de Vriese die in 1396 een huis in de Tweede Vleeshouwersstraat (nu Blauwhondstraat) verwerft (Beterams 1956: 92) en in 1398 gezworene is van de vleeshouwers (Joosen 1960: 90-91). Mogelijk was Jan de Vriese, die in 1370 in de Sweynschstrate (nu Schaalstraat) woont, ook reeds een vleeshouwer (de Munck 1777: Bewijsstukken OO xlix). In de eerste helft van de 16^e eeuw zijn negen leden van deze familie actief in het vleeshouwersambacht.

2.5 Textielnijverheid

De bouw van de tweede stadsomwalling van Mechelen in 1264-1268 betekende een geweldige stimulans voor de stadsontwikkeling. Het werd nu immers aantrekkelijk om de lager gelegen gronden intra muros te gaan ontwikkelen. Om dit doel te realiseren waren ongetwijfeld waterbouwkundige ingrepen noodzakelijk. In hetzelfde jaar dat de bouw van de omwalling van start ging, zien we dan ook de Mechelse burgers het recht verwerven om een sluis te bouwen op de Melaan (Van Doren 1859: 4). In 1298 was de Heergracht zeker al gerealiseerd en het feit dat de Sint-Janskerk al in 1272 het statuut van parochiekerk had verkregen (Installé 1997: 34), wijst erop dat het proces zeer snel is verlopen. Het ontstaan van de Mechelse Sint-Jansparochie is goed vergelijkbaar met het ontstaan van de Leuvense Sint-Jacobsparochie die in 1252 van de moederparochie werd afgesplitst. Deze parochie ontstond buiten de 12e-eeuwse omwalling bij een plaats die de Biest werd genoemd, gelegen langs de rivier de Voer die nu overwelfd is en bekend als de straat genaamd Kapucijnevoer (Sint-Jacobsplein, Sint-Jacobskerk, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>). Vanuit de ambachten was er zeer veel interesse voor percelen die toegang hadden tot stromend water. Blijkens een vermelding uit 1283 'apud Bist in vico serdonum' woonden er bij de Leuvense Biest leerlooiers in een Huidenvettersstraat (Goetstouwers 1956: 86). In Mechelen daarentegen waren het de textielambachten die een bijzondere interesse hadden in de gronden langs de Heergracht. In 1330 wordt de eerste volder gesignaleerd bij de Heergracht en in 1345 is

er al sprake van de Voldersheergracht (Steurs & Uytterhoeven 1942: 104, 105). In 1318 verschijnen de eerste lakenramen aan de Heergracht in de bronnen (Beterams 1957: 606; Beterams 1956: 400), wat dan weer aanleiding geeft tot het ontstaan van de benaming Aanslagersheergracht vanaf 1345 (Steurs & Uytterhoeven 1942: 105). Naar de omwalling toe worden in 1379 de Jodenstraat en in 1379 de Stompaardshoek genoemd als weversstraten (Joosen 1935: 458).

Wie er in deze periode in de Sint-Janstraat woonde of welke activiteiten er plaatsvonden, blijft echter duister. In de geschreven bronnen is er regelmatig sprake van erven gelegen op de hoek van de Biest en de Koestraat (zo in 1346, 1370, 1396 en 1407), maar de omschrijving is telkens te vaag om deze erven en hun eigenaars precies te lokaliseren (Beterams 1956: 259-260, 270, 275, 400).

2.6 De komst van een vreemde elite

In 1473 besliste Karel de Stoute om twee centrale instellingen van het Bourgondische rijk, de Rekenkamer en het Opperste Gerechtshof (aanvankelijk Parlement van Mechelen genaamd, later Grote Raad), permanent in Mechelen te vestigen. In 1477 werd de rol van Mechelen als centrale plaats binnen dit rijk versterkt doordat de weduwe van Karel de Stoute, Margareta van York, zich te Mechelen vestigde. Zij koos als woonplaats een pand in de Keizerstraat (nu Stadsschouwburg) gelegen in de Sint-Jansparochie. Het Bourgondische hofleven werd te Mechelen verdergezet door Margareta van Oostenrijk die een nieuw paleis liet bouwen, ook in de Keizerstraat, maar aan de overkant van de straat, die tot de parochie van Sint-Pieter en -Paul gerekend werd. De nabijheid van deze instellingen en de aanwezigheid van dit hof bracht een demografische verandering op gang. Rond het hof vestigden zich allerlei hoge ambtenaren en edellieden uit alle delen van het Bourgondische rijk. Deze immigratie leidde in de Sint-Jansparochie in het algemeen, en in het besproken huizenblok in het bijzonder, tot grote demografische veranderingen. Het huidige Hof van Busleyden, bijvoorbeeld, gaat in oorsprong terug tot een huis in de Koestraat dat door de stad Mechelen werd geschonken aan Frans van Busleyden in de jaren 1496-1497, in compensatie voor bewezen diensten (Van Langendonck 1998: 5). Frans was de zoon van Gilles van Busleyden, uit Aarlen, die griffier was van het leenhof van het hertogdom Luxemburg en door Karel de Stoute werd geadeld. Frans zelf werd in 1483 door Margareta van York aangesteld als leermeester van Filips de Schone. Via vererving en uitkoop kwam het pand in 1505 in het bezit van zijn broer Hiëronymus, die in 1504 was aangesteld als geestelijk raadsheer aan de Grote Raad (www.historici.nl). Hiëronymus breidde dit bezit in 1507 en 1508 nog uit met aankopen van drie erven in het bezit van Jan van Ophem, Jan Boeynants en de erfgenamen van Willem van den Eynde. Volgens recent onderzoek van Christiane Apers zou daarbij slechts een klein gedeelte van de huidige tuin aan de Sint-Janstraat door Hiëronymus zijn verworven (Apers, te verschijnen). Volgens Apers zou het gaan om een smalle strook grond die als uitgang via de Sint-Janstraat dienst deed. Volgens de verkoopsakte diende Hiëronymus deze gang met een muur af te scheiden van het erf van Jan van Ophem. Als de reconstructie van Apers klopt, moet het grootste deel van de restanten die tijdens de opgravingen werden gevonden dus gekoppeld worden aan het erf van Jan van Ophem.

Jan van Ophem bevond zich een trapje lager op de maatschappelijke ladder dan de familie van Busleyden, namelijk op het niveau van de hogere stedelijke ambtenarij. Hij was de eerste die in 1528 het Mechelse gewoonterrecht codificeerde. Naar eigen zeggen deed hij dit na een carrière van 49 jaar als griffier (Installé 1989: 62). Teruggerekend zou hij dan in 1479 in stadsdienst getreden zijn en waarschijnlijk kan hij dan geïdentificeerd worden met meester Jan van Ophem, die zich op 23 november dat jaar inschreef als poorter van Mechelen. Uit de inschrijving blijkt dat hij afkomstig was van Relegem en dat hij de natuurlijke zoon was van wijlen ridder Hendrik van Ophem (Kocken 1975: 195). Hendrik van Ophem bezat in 1462 een laathof te Zemst (Beterams

1956: 204). Hij was de erfgenaam, wellicht de zoon, van ridder Jan van Ophem die in 1381 een bezit verwierf te Vilvoorde (Jamees 2000: 52-53) en die in 1397 hofmeester was van hertogin Johanna van Brabant (Installé 1984: 88-89). Meester Jan van Ophem woonde in ieder geval in de Sint-Jansparochie, want hij werd in 1529 begraven in de Sint-Janskerk, waar zijn grafsteen zich bevond in de kapel van het Heilig Sacrament (Cuypers 1770: 334). Of hij effectief woonde in de Sint-Janstraat is niet zeker, maar wel goed mogelijk. De Sint-Janstraat moet in deze periode een vrij hoge status gehad hebben, want in 1544 (van der Jeught 2011: 37-38) woonden er twee leden van de Grote Raad: Jan Colin, die raadsheer was tussen 1543 en 1572, en Lambert de Briarde die president was van 1532 tot 1556 (www.historici.nl). De hoge status werd bevestigd door de komst van een nieuw karmelietessenklooster in 1616 waarvan de abdis afkomstig was uit de hoogste Europese adel (Installé 1997: 51). Hiertoe werd een huis aangekocht dat had toebehoord aan ridder Jan Baptist Kerremans (Meutermans 2008: 50). Ook hierover gaat een nieuwe studie verschijnen van de hand van Christiane Apers. Het karmelietessenklooster groeide uit tot een complex dat zich uitstreckte van de Sint-Janstraat tot aan de Van Hoeystraat en deelde op die manier het bouwblok op in drie grote delen.

Fig. 7: detail van het stadsplan door Hunin, 1802 (Stadsarchief Mechelen)

Fig. 8: detail van het stadsplan door Basire, 1745; de Sint-Janstraat is hier aangeduid als 'Bermhertigheyt' (Stadsarchief Mechelen)

Volgens het Wijkboek bevonden er zich in 1646 twee erven tussen het erf van de karmelietessen en het hoekhuis van de Sint-Janstraat en de Frederik de Merodestraat. Het gaat om een groot huis grenzend aan de tuin van de Berg van Barmhartigheid (sinds 1619 gevestigd in het Hof van Busleyden) en een kleiner huis ernaast, beiden in het bezit van jonkheer Peter Immelott (Olbrechts 2006: deel 6, 46-47). Peter Immelott woonde zeker in dit huis, want hij staat in het overlijdensregister van de Sint-Jansparochie vermeld in hetzelfde jaar 1646 (De Ware Vrienden van het Archief 2005: CD-ROM) en hij had geen andere eigendommen in Mechelen. Het gaat dus waarschijnlijk om een prestigieus geheel dat vermoedelijk teruggaat op het bezit van Jan van Ophem. De twee panden blijven samen tot in 1705 wanneer advocaat Laurentius Vander Meeren er de nieuwe eigenaar van wordt (Olbrechts 2006: deel 6, 46-47).

2.7 Perceelsstructuur

Op de kadasterkaart van 1824 is de 17^e-eeuwse perceelsstructuur die beschreven wordt in het Wijkboek nog voor een deel te herkennen. We baseren ons op de uitgave van de Wijkboeken door Olbrechts, met vermelding van de boekdelen en de folionummer.

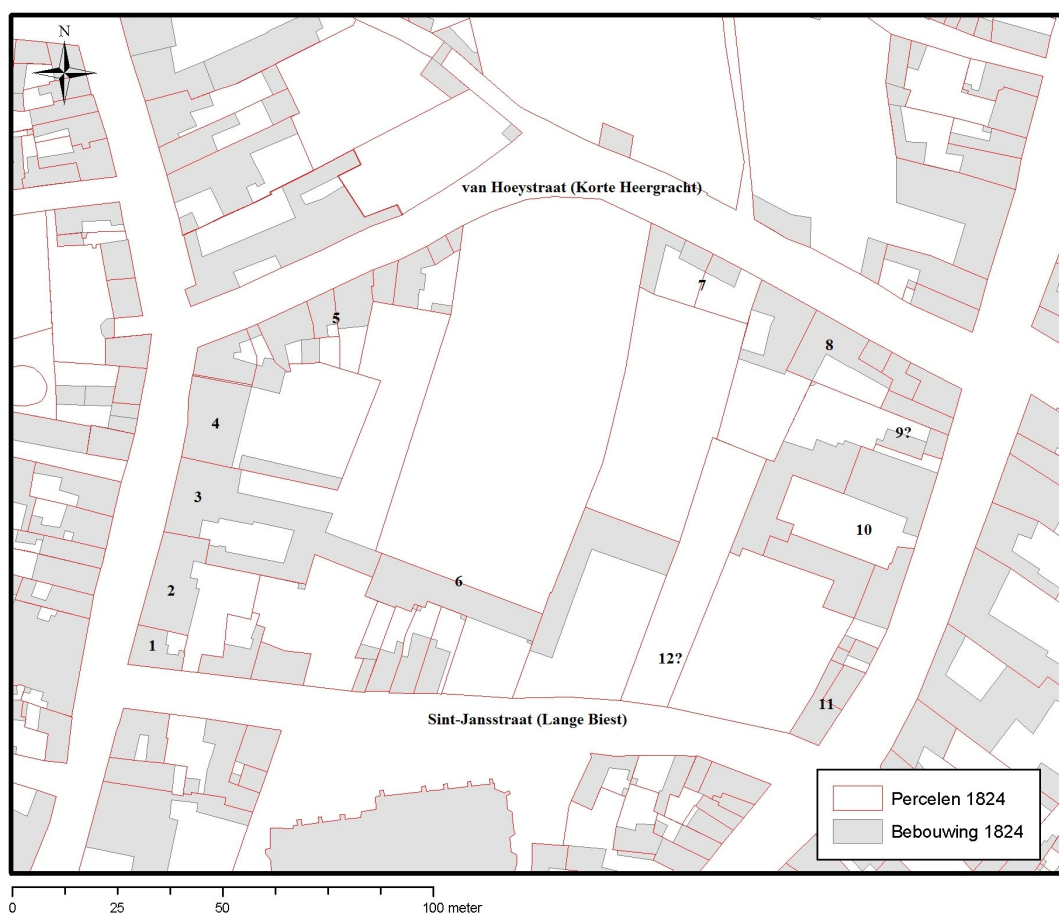

Fig. 9: kadasterkaart, 1824 (Stadsarchief Mechelen, gedigitaliseerd door de stedelijke dienst Archeologie van Mechelen)

- 1 Een huis in de Kerkhofstraat op de hoek van de Sint-Janstraat, in bezit van priester Jan Sluijs (WB 6 f° 204).
- 2 Een huis in bezit van raadsheer De Vendeville, met een achterhuis in de Sint-Janstraat (WB 6 f° 205 en WB 6 f° 198v). Breedhuis van zes traveeën in traditionele bak- en zandsteenbouw (Eeman e.a. 1984: 119-120).
- 3 Een huis in bezit van raadsheer de Caluart (WB 6 f° 206). Heden een beschermd monument. Breedhuis van acht traveeën, in het interieur bevinden zich 17^e-eeuwse balken (Eeman e.a. 1984: 120-121).
- 4 Twee huizen in bezit van de weduwe en de kinderen van jonkheer Jaspar De Zoete (WB 6 f° 207-208).
- 5 Een huis in de Kerkhofstraat op de hoek met de Heergracht in bezit van priester Jan Deens (WB 6 f° 209). Jan Deens was kanunnik en verbleef te Gent. Hij had nog 1 huis en 2 huisjes in de Korte Heergracht (WB 4 f° 124, 126, 127). Die eigendommen sloten niet helemaal aan mekaar, want er zat nog een huisje van Jenneken Verspijcke tussen (WB 4 f° 125).
- 6 Het karmelietessenklooster met de zeer grote tuin. In 1646 is het nog geen aaneengesloten geheel (WB 6 f° 195, 198 en WB 4 f° 123). In de Sint-Jansstraat bevinden zich nog twee huizen die omgeven zijn door het klooster maar er nog niet in zijn opgenomen. Door de intensieve bouwactiviteiten die hier plaatsvonden is de 17^e-eeuwse toestand niet meer herkenbaar.
- 7 Een huisje in het bezit van raadsheer de Caluart (WB 4 f° 122). Preciese locatie niet gekend.

- 8 Een huis op de hoek van de Koestraat in bezit van Catharina Mortieux, weduwe van Franchois De Hondt (WB 3 f° 230). Dit huis stond eertijds bekend als de 'Klijnen Berg', in 1984 stond hier nog een pand dat opklom tot de 17de eeuw (Eeman e.a. 1984: 104, 537). Catharina bezat ook twee huisjes in de Korte Heergracht die aansloten bij het eerste huis (WB 4 f° 120, 121). Hoe ver dit eigendom zich uitstreckte is niet gekend.
- 9 Een groot huis in bezit van de weduwe en de kinderen van Gaspar Charles (WB 3 f° 229).
- 10 De Berg van Barmhartigheid (WB 3 f° 228). Heden een beschermd monument gekend onder de naam 'Hof van Busleyden', maar de 16e-eeuwse toestand is moeilijk te reconstrueren door de intensieve verbouwingen (Eeman e.a. 1984: 101-104).
- 11 Het huis 'Baergie' in de Koestraat op de hoek van de Sint-Janstraat, eigendom van Catharina Zuetens, weduwe van Joos Agnes en opnieuw gehuwd met Jan Du Pré. Zij bezit ook twee huizen in de Koestraat die aansluiten bij het eerste huis (WB 3 f° 225, 226, 227). Het hoekhuis is heden een beschermd monument. Van dit pand is een bouwaanvraag bewaard uit 1772 (Eeman e.a. 1984: 100-101).
- 12 Een groot huis naast de hof van de Berg van Barmhartigheid en een huis ernaast, beiden in bezit van jonkheer Peeter Immelott gehuwd met Johanna Scholiers (WB 6 f° 193, 194). De precieze locatie is niet gekend.

Het globale patroon dat hieruit te destilleren valt, is dat er zich langs de Koestraat, Sint-Janstraat en de Kerkhofstraat grote percelen bevonden, met zeer waardevolle panden die bewoond werden door de eigenaars zelf. Aangezien de eigenaars hun inkomen haalden uit een hoge administratieve functie ofwel rentenierden hadden deze panden een vrijwel uitsluitend residentiële functie. Langs de Korte Heergracht bevonden zich veel kleinere percelen, met bebouwing die de eeuwen niet overleefd heeft en dus wellicht een stuk minder waardevol was. Deze panden werden meestal bewoond door huurders en gezien de nabijheid tot het water kunnen hier allerlei ambachtelijke activiteiten verondersteld worden.

DEEL 3: Analyse van de sporen

Gezien de geringe verwerkingstijd en de beperkte gebruiksmogelijkheden van de Harris matrix wegens opgesteld in ArchEd 1.4.1⁹, wordt de stratigrafie in dit hoofdstuk minder in detail en meer in grote lijnen uitgelegd. Belangrijke sporen zullen meer in detail worden besproken, maar voor de raadpleging van alle andere sporen wordt verwezen naar de bijgevoegde databank.

Het onderzoeksterrein werd opgegraven in vier werkputten. Elke werkput werd stelselmatig verdiept in arbitraire niveaus. Met arbitrair wordt bedoeld dat het werkvlak werd aangelegd op een door de archeoloog bepaald niveau. Deze hoogte werd aangehouden voor de ganse werkput. Telkens wanneer de archeologische of bodemkundige situatie veranderde, werd een nieuw vlak aangelegd. In die zin is de opgraving stratigrafisch gebeurd. Toch spreken we liever van arbitraire niveaus aangezien de kans bestaat dat een ongeregistreerde archeologische laag deels of volledig werd afgegraven door het (te) strak aanhouden van een bepaald niveau.

Voor een correcte interpretatie van de tekst, afbeeldingen en tabellen die hieronder besproken zullen worden, moet men onthouden dat vlak, werkvlak en niveau hetzelfde betekenen en dat deze niveaus min of meer corresponderen met fasen in de stratigrafie en de opbouw van het onderzoeksterrein.

VLAK / WERKVLAK / NIVEAU = ARBITRAIR ↔ FASE = STRATIGRAFIE

Het aantal aangelegde niveaus varieert per werkput (zie tabel 1). Zo kennen bijvoorbeeld werkputten 1, 2 en 4 een eerste vlak, maar bleek dit niveau in werkput 3 (vrij recent) verstoord en kwam daar de eerste archeologische laag pas tevoorschijn ter hoogte van vlak 2. De werkvlakken lopen dus door over de verschillende werkputten, hoewel de hoogte van een vlak in elke werkput licht kan variëren (dit is het gevolg van het opgraven in werkputten in plaats van een volledige open-area). Bijgevolg is voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van deze niveaus. Wanneer een bepaald spoor toegewezen wordt aan een bepaalde stratigrafische fase, wil dat niet zeggen dat hetzelfde geldt voor een ander spoor uit hetzelfde niveau van een andere werkput.

Werkput	1	2	3	4
Vlak	1	1		1
	1.1	1.1		
	2	2	2	
	2.1		2.1	
	3	3	3	3

Tabel 1: werkvlakken per werkput

Op bepaalde plaatsen werd er verdiept naar een tussenliggend vlak wanneer er nog onduidelijkheid was omtrent de vorm of de functie van een bepaalde structuur of wanneer er zich snel veranderingen voordeden tijdens het opkuisen van een werkvlak. Dit zijn niveaus 1.1 en 2.1¹⁰.

⁹ Zie 1.3.5 Dataverwerking

¹⁰ In de databank komt ook een vlak 1.2 voor. Dit is echter een verkeerde benaming. Dit vlak is hetzelfde als 1.1. In dit verslag zal enkel gerefereerd worden naar 1.1 om verwarring te vermijden

Verder dient voor de volledigheid ook te worden vermeld dat het onderzoeksgebied door afbraakwerken (ontmanteling van de tuin) reeds een 30-tal centimeter verdiept was vooraleer de afgraving van het archeologisch onderzoek begon.

3.1 Terreinopbouw en belangrijkste stratigrafische fasen

Er kunnen vier grote fasen onderscheiden worden in de opbouw van het volledige onderzoeksterrein (zie tabel 2). Deze fasen markeren ingrijpende gebeurtenissen in de geschiedenis van deze locatie. Ze vormen een raamwerk waaraan alle andere subfasen kunnen opgehangen worden.

Van recent naar oud onderscheiden we:

- Fase 4: De eerste meter onder het huidige loopniveau (6m TAW) wordt gekenmerkt door een enorme hoeveelheid bouwpuin waarin geen sporen te herkennen zijn. Dit bouwpuin is het resultaat van een grootschalige afbraakfase.
- Fase 3: Daaronder komen muurresten, vloeren, beerputten en puinkuilen aan het licht.
- Fase 2: Voorbij de funderingen komen er beer- en afvalkuilen tevoorschijn.
- Fase 1: Dit alles lijkt te zijn ingegraven in aangevoerde, donkerkleurige (bijna zwarte) zandleem, vol houtskool en nederzettingsafval.
- Fase 0: Nadien komt men enkel nog ijzerrijke alluviale leem tegen, gevolgd door blauwgroen tertiair zand (4m TAW).

Fase	Vlak	TAW	Kenmerken	Sporen en vondsten
4	0	6m	bouwpuin, uitbraaksporen en verstoorde grond	losse vondsten
3	1	5m	muurresten, vloeren, beerputten	vondsten in situ
2	2	4,7m	kuilen, beerkuilen,	vondsten in situ
1	2	4,5m	ophoging met aangevoerde zandleem	ingeheide houten palen en greppels
0	3	4m	kleiige, ijzerrijke moederbodem bovenop tertiair zand	

Tabel 2: belangrijkste fasen en corresponderende werkvlakken

Hieronder volgt een meer gedetailleerde bespreking van de stratigrafie per werkput. Vanaf nu zullen de fasen van oud naar nieuw besproken worden, dit wil zeggen van onderaan de stratigrafie naar boven, zoals ze in de loop der tijd geaccumuleerd zijn.

3.1.1 Werkput 1

3.1.1.1 Algemeen

Correlatie hoofdfasering met bodemkunde¹¹:

Deze correlatie is gebaseerd op een profiel uit werkput 1, dat in vlak 3 uitgezet is in de noordoostelijke hoek van de werkput, net ten noorden van beerput 131 (zie fig. 10). Deze sequentie van natuurlijke afzettingen, menselijke deposities en afbraakfasen is grotendeels toepasbaar op heel het onderzoeksgebied. De diktes van de verschillende lagen kunnen per werkput variëren en bepaalde subfasen (zie verder) kunnen elders ontbreken. De hoofdfasen zijn zeker bruikbaar voor het verklaren van de stratigrafie van de overige werkputten.

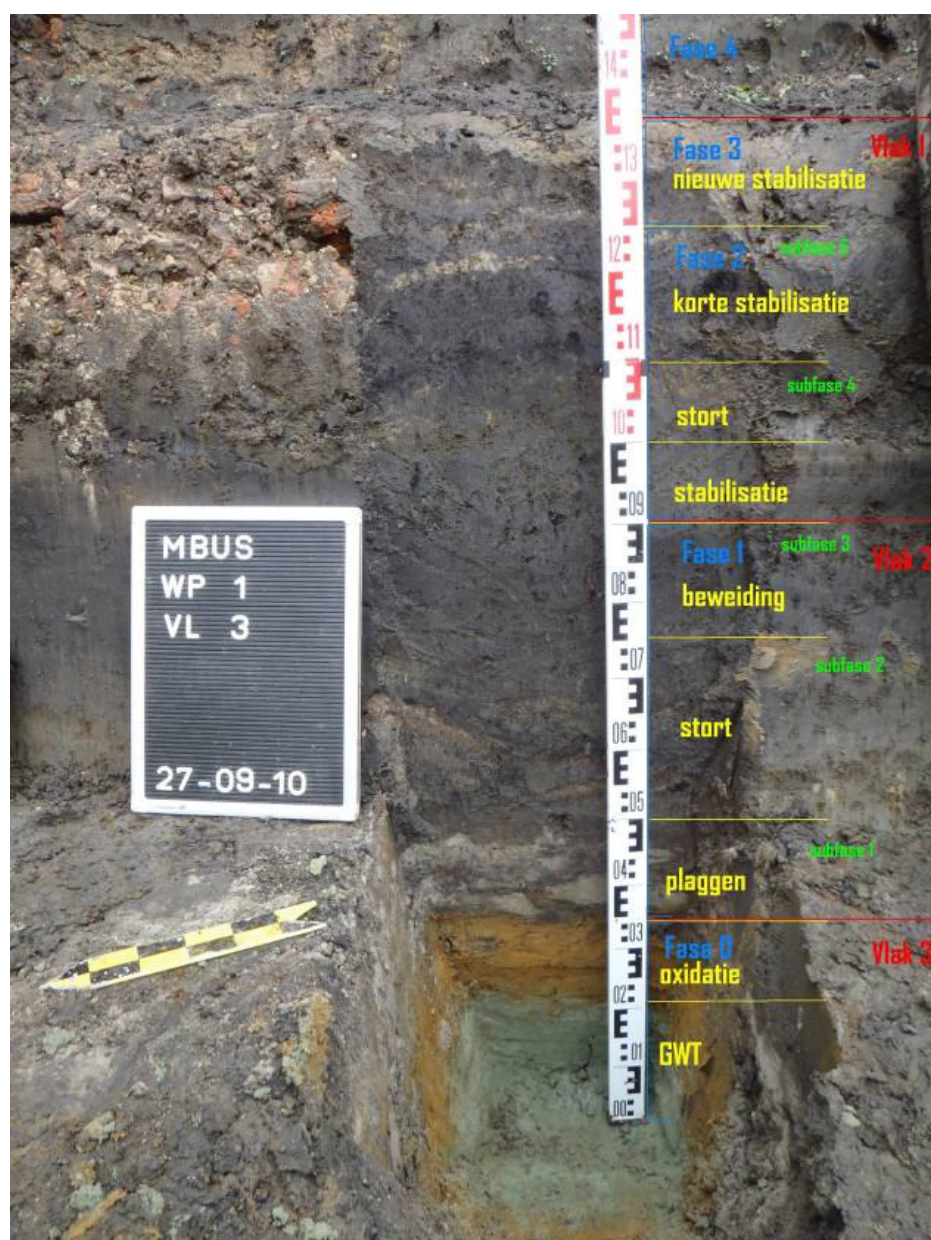

Fig. 10: bodemkundige sequentie

¹¹ Met dank aan Prof. Dr. Roger Langohr

- Fase 0: Tertiaire moederbodem. Blauwgroen zand vol organische macroresten zoals takjes. In werkput 1 bevond deze bodem zich op ca. 2m diepte ten opzichte van het huidige looppniveau. Dit is op 4m TAW. De bovenste 10 tot 20cm bestond uit een kleiige laag, oranje-rood geoxideerd door toedoen van de permanente grondwatertafel. Beide lagen schenen natuurlijk van oorsprong.
- Fase 1: Subfase 1: Antropogene ophoging met zoden of plaggen. Heterogene samenstelling: donkere, grijsbruine zandleem afgewisseld met bleke zandige vlekken. Hoogte: 4m – 4,20m TAW.
 Subfase 2: Aangevoerd pakket heterogene zandleem. Donkere, grijsbruine zandleem met zandige inclusies en houtskoolspikkels. Snelle accumulatie van stortmateriaal om het terrein op te hogen. Hoogte: 4,20m – 4,40m TAW.
 Subfase 3: Aangevoerd pakket homogene, donkergrijze zandleem met houtskoolspikkels. Eerste stabilisatiefase waarin dit oppervlak langdurig bewerkt of beweide werd. Hoogte: 4,40m – 4,70m TAW. De bovenste 10cm is iets lichter van kleur.
- Fase 2: Subfase 4: Korte stabilisatiefase. Heterogene, grijsbruine tot bruine gevlekte zandleem. Hoogte: 4,70m – 4,75m TAW.
- Fase 3: Subfase 5: Derde en laatste stabilisatiefase. Heterogene, donkere grijsbruine zandleem met houtskoolspikkels, mortel- en baksteenfragmenten. Hoogte: 4,75m – 4,95m TAW.
- Fase 4: Heterogene samenstelling van donkerbruine zandleem met veel bouwpuin zoals baksteenfragmenten, baksteengruis, mortel en houtsplinters.

Correlatie hoofdfasering met de arbitraire werkvlakken:

Hoofdfase	Subfase	Vlak	TAW
4			6m tot 5m
3	5	1	5m
		1.1	
2	4	2	4,5m
1	3	2.1	
	2		
	1	3	4m
0			4m tot ...

Tabel 3: fasering per werkvlak

3.1.1.2 Belangrijkste sporen en structuren per werkvlak

Vlak 3: (voor plannen, zie bijlage 6)

Onderaan fase 1, op het raakvlak met fase 0 vormde spoor 571 het diepste spoor. Het betrof een grote, grachtvormige structuur die van oost naar west over het terrein liep. Een andere mogelijke verklaring voor dit spoor met donkere, organische vulling is dat het een grachtensysteem betrof, bestaande uit meerder kleinere grachtjes die parallel lopen (zie fig. 11, 12 en 13). Het spoor tekende zich vanaf vlak 3 nog tot een meter diep in de tertiaire moederbodem af. Deze grachten werden waarschijnlijk gedempt tijdens het ophogen en droogleggen van het gebied in de loop van subfasen 1 en 2.

Ook sporen 505, 506, 507, 509, 511, 513, 514, 516, 517, 518, 519, 521, 522, 524, 527, 528, 529, 534, 566, 568, 569, 573, 575 en 577 tekenden zich tot in de moederbodem af. Het betrof veelal afval- en beerkuilen die mekaar doorsneden en dus diachroon waren aangelegd. Van al deze was spoor 534 veruit het grootste en diepste, maar door het stijgende grondwater was het helaas niet mogelijk dit spoor te bemonsteren. In spoor 532 werd een reeks ingeheide houten palen aangetroffen: sporen 490, 491, 492, 493 en 494 (zie fig. 14). Paal 492 betrof een afgedankte paal uit een dakgebinte, met de uitsparingen van een pen- en gatverbinding nog zichtbaar.

Structuren zoals muurwerk, kelders en beerputten leverde dit vlak niet op. De beerputten die in vlak 3 zichtbaar waren en die tot diep in de moederbodem waren ingegraven, houden verband met fase 3 (zie vlak 1: beerputten 4, 108, 189 en 328).

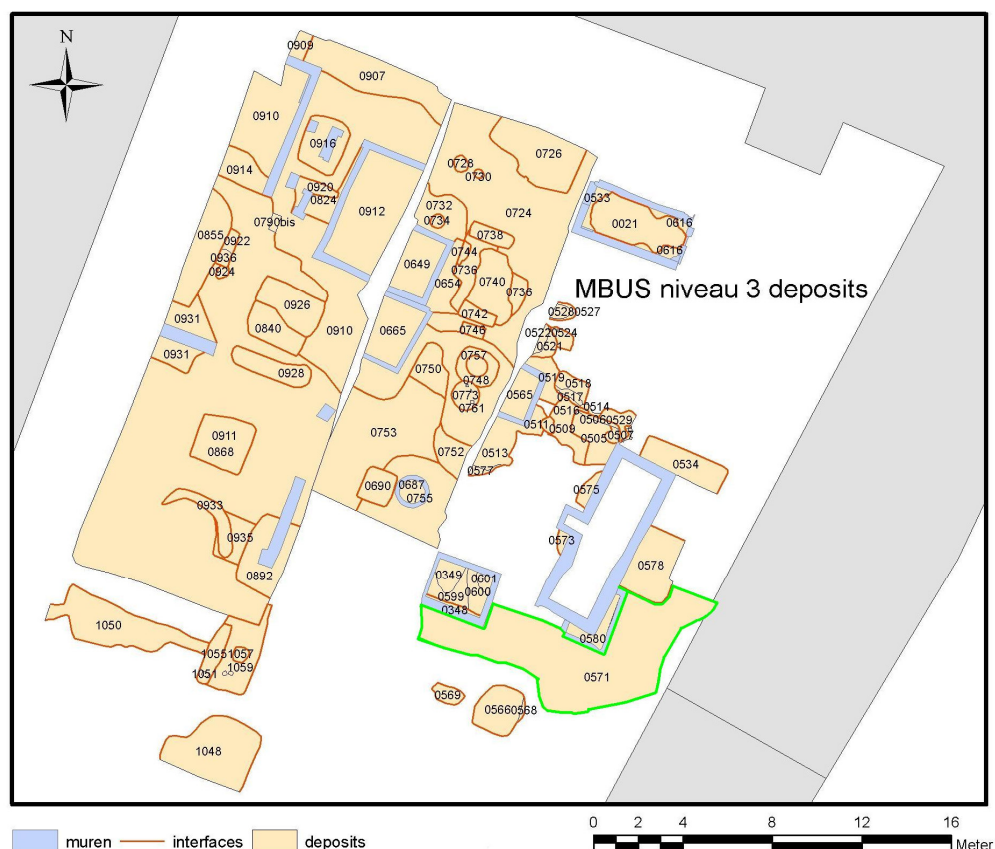

Fig. 11: niveau 3 met aanduiding van spoor 571 (groen)

Fig. 12 en 13: coupe en grondvlak spoor 571

Fig. 14: ingeheide palen 490, 491, 492, 493 en 494

Vlak 2.1: (voor plannen, zie bijlage 5)

Dit plaatselijk aangelegde vlak situeerde zich in de zuidelijke helft van werkput 1. De reden waarom dit vlak aangelegd werd, was om te kijken welke sporen of structuren er zich nog onder vloer 365 bevonden (zie vlak 2). Eens opmaaklaag 351 was verwijderd, kwamen een reeks puinkuilen en een klein keldertje met een baksteenvloer aan het licht (zie fig. 15). De functie ervan is echter niet duidelijk. De aanleg ervan verliep als volgt: eerst werd een kuil gegraven in tuinpakket 350bis (VFI¹² 439bis), waarna de wanden bestreken werden met klei (439tris). Onderaan werd vloer 440 aangelegd, waarboven muur 439 tegen de klei werd gemetst. Later heeft men dan de kelder opgegeven en opgevuld met puin (356) dat mogelijk afkomstig was van de afbraak van muur 368.

Fig. 15: keldermuur 439 met baksteenvloer 440

Naast de muren uit vlakken 1 en 2 die doorliepen tot in dit vlak, kwam in vlak 2.1 nog een fragment van een fundament tevoorschijn. Het fragment bestond uit platte zandstenen (502) en bakstenen van het formaat 30x15x5cm (501).

Ook spoor 382 (beerput), dat van hogerop in de stratigrafie afkomstig moet zijn (fase 3, net als beerputten 4, 108, 189 en 328), was in dit vlak op zijn duidelijkst. Muren 380, 381 en 200 vormden één geheel, waar dit in vlakken 2 en 1 niet zo duidelijk was. Het geheel werd echter grotendeels overdekt door spoor 125. Vanwege deze verstoring werd deze beerput niet bemonsterd. Merkwaardig is het voorkomen van een onderbreking in muur 200 (deuropening; zie fig. 16), voorzien van een drempel die bestond uit op de strek rechtopstaande bakstenen (vloer 471). Iets noordelijker, grotendeels verscholen onder spoor 125, een recente beerput, waren nog twee vloerfasen bewaard: twee rijen rechtopstaande bakstenen van een klein formaat (sporen 503 en 504).

¹² Vertical feature interface. Met interface wordt de uitgraving bedoeld, m.a.w. de kuil zelf. Zie Harris 1989: 54

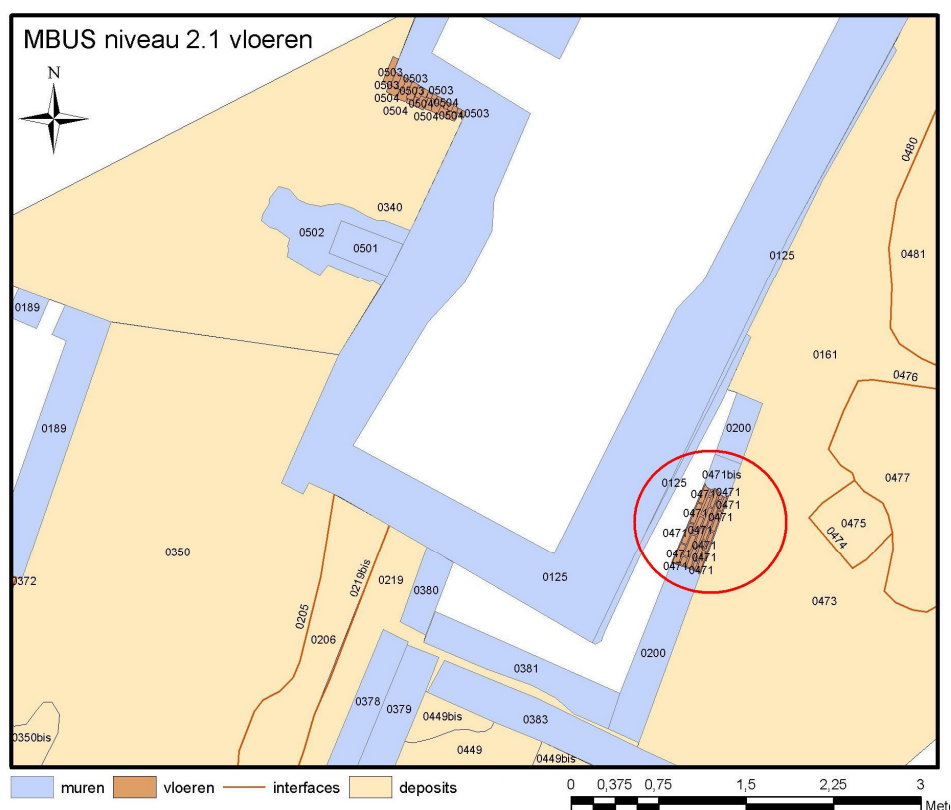

Fig. 16: muur 200 met aanduiding van de deuropening (rode cirkel)

Puinkuil 452 bleek bijzonder rijk aan aardewerk. Voor de rest bevatte dit vlak enkel nog pakketten donkere, grijsbruine, bijna zwarte zandleem (tuingrond) met houtskoolspikkels (sporen 161, 350, 350bis, 396, 449 en 449bis).

Muren 383, 379 en 384 worden met deze pakketten tuingrond geassocieerd. Muur 378 lag tegen muur 379 aan. De relatie tussen beide muren is echter niet duidelijk. Wel weten we dat men de muren rechtstreeks op de tuingrond heeft gebouwd, zonder zandstenen sokkel of fundering, en dat men muur 379 heeft opgetrokken met grote kloostermoppen (formaat 28x13x6cm) in Vlaams verband, terwijl muren 383 en 384 gemetst zijn met hergebruikt baksteenmateriaal. Deze laatste twee stonden dan ook constructief los van muur 379 en waren er louter tegenaan gemetst.

Vlak 2: (voor plannen, zie bijlage 4)

Dit vlak kan opgedeeld worden in twee delen. Een noordelijk tuingedeelte met tal van afvalkuilen die rechtstreeks ingegraven zijn in de aangevoerde zandleem uit subfase 3 en een zuidelijk woongedeelte met opmaaklagen, vloeren en muren.

Het noordelijke deel bestond uit schelprijke pakketten tuingrond (sporen 257, 284, 334 en 340). Deze kunnen waarschijnlijk in verband gebracht worden met (de overgang tussen) subfasen 3 en 4. Daarin ingegraven vonden we vele kuilen, zowel kuilen met een mortel- en puinrijke vulling (sporen 299, 305, 307 en 309), een organische vulling (spoor 316) als kuilen gevuld met zandleem en wat baksteen of mortelspijkkels.

Nog in het tuingedeelte troffen we muur 124 aan. Gedeeltelijk verscholen onder recente beerput 125 en ingegraven in deposit 334, vormde deze keldermuur slechts een lichte structuur. Hij was slechts één baksteen dik (19cm). Vulling 335 bleek vooral rijk aan puin, maar heeft ook een volledige eierdopbeker in Siegburg steengoed opgeleverd

(vroeg 16e eeuw). Muurfragment 343 is de voortzetting van muur 501 uit vlak 2.1. Samen met uitbraakspoor 345 en insteek 342 kan dit beschouwd worden als de mogelijke achtermuur van het woongedeelte van dit op de Sint-Janstraat georiënteerde erf¹³.

Naast uitbraakspoor 206 bevond zich vloer 365 (zie fig. 17). Deze was opgetrokken bovenop opmaaklaag 362 en uitgevoerd in baksteen (formaat 21x10x4cm) in visgraatverband. De vloer is afgeboord (spoor 363) langs geassocieerde muren 360 en 368. Beide muren raken mekaar niet, maar worden met elkaar verbonden door een boord die twee vloeren met een identiek legpatroon van elkaar scheidt (vloer 359 en vloer 365). Dit is een indicatie dat hier een deuropening heeft gestaan.

Fig. 17: baksteenvloer 365 in visgraatverband

Tussen muur 368 en uitbraakspoor 206 had vloer 365 een dubbele boord (sporen 364 en 364bis). Ook hier valt een deuropening te verwachten. Uiterst rechts, tegen de sleufwand van werkput 1 aan, werd nog een klein fragment van vloer 359 teruggevonden. Bij het openleggen van tegenoverliggende werkputten 3 en 4 werd echter plaatselijk geen raakvlak gemaakt, waardoor de verdere uitbreiding van deze vloer onbekend blijft.

Ten zuiden van vloeren 365 en 359 troffen we enkel nog puinkuilen aan. Deze bleken ingesneden in tuinlaag 396 en waren nog te volgen in vlak 2.1.

Vlak 1.1: (voor plannen, zie bijlage 3)

Om meer duidelijkheid te scheppen in de zuidoostelijke hoek van vlak 1, werd vlak 1.1 handmatig aangelegd. Puinkuilen 202, 249 en 251 tekenden zich op dit tussenniveau af in heterogene lagen zandleem, die op hun beurt ook rijk waren aan bouwpuin (sporen 247, 256, 252, 253 en 254).

¹³ Voor de indeling van de erven, zie Deel 4: Datering en confrontatie van de historische bronnen met de resultaten van het archeologisch onderzoek

Enige nieuwigheid op dit tussenniveau was een klein muurfragment (spoor 203), dat zich bovenop de deposits tussen muren 383, 379 en 384 bevond en er dus geen verband mee lijkt te houden. Bovenop muur 383, in vlak 1.1, vonden we een groot muurfragment (spoor 201). De muur was scheefgezakt en dus niet meer in situ. Het formaat van de bakstenen bedroeg 29x14x8cm, maar een metselverband viel er niet in te herkennen.

Vlak 1: (voor plannen, zie bijlage 2)

Dit is het eerste vlak dat werd aangelegd. Van het huidig loopniveau (6m TAW) tot op dit vlak (5m TAW) was alles één grote puinlaag waar geen enkele structuur in te herkennen viel. De afbraakwerken die hiervoor verantwoordelijk zijn, moeten zeer ingrijpend geweest zijn. Of deze fase (fase 4) bijvoorbeeld te situeren valt aan het begin van de 16e eeuw (bouw Hof van Busleyden) of te danken is aan de verwoestingen van WOI, is niet duidelijk. Vanaf vlak 1, over vlak 1.1 tot aan vlak 2 bestonden de grondsporen vooral uit puinkuilen. Toch zijn er op enkele plaatsen sporen en structuren gevonden die de sloop of verwoesting hebben doorstaan.

De oudste sporen in dit vlak en tevens zowat de oudste sporen van heel de opgraving bleken deposits 35 (zie fig. 18) en 330/332 (zie fig.19). Deze leeflaag, die aan de hand van het aardewerk kon gedetermineerd worden als 13^e- tot 14^e-eeuws, was nog bewaard naast beerput 4, muren 18 en 40 en insteek VFI 329. Het aangetroffen aardewerk betrof vooral grijs aardewerk, o.a. met radstempel, en steengoed uit Langerwehe.

Fig. 18: leeflaag 35 (donkerbruin) met aardewerk uit de 13^e-14^e eeuw

Verder kunnen ook nog muren 212, 230, 231, 232 en 236 vermeld worden, gelegen tegen de zuidelijke sleufwand en met tussen muren 212, 230 en 231 baksteenvloer 229, gelegd in blokverband (formaat 19x9x4cm).

Fig. 19: leeflaag 35/330/332 in coupe

Ook in het zuidelijke deel werd een baksteenvloer (vloer 100, zie fig. 20) in blokverband (formaat 25x12x5cm) aangetroffen. Deze lag bovenop opmaaklaag 101 en werd omgeven door insteek 220 en uitbraaksporen 199 en 206. De muren die er ooit rond stonden, zijn er dus niet meer. Maar de oppervlakte van deze kamer of kelder kan wel worden afgeleid aan de hand van de aanleg- of afbraaksporen die rond de vloer liggen. Deels verscholen onder recente beerput 125 bevonden zich twee fragmenten van een kamer/kelder. Tussen muurfragmenten 126 en 159 bevond zich baksteenvloer 127 (zie fig. 21), afgeboord door 153bis. Het formaat van de bakstenen bedroeg 18x8x5cm. De tweede structuur vormde een soort vierkante bak (182) met daarin vloer 183, bestaande uit bakstenen van hetzelfde formaat.

Fig. 20: baksteenvloer 100

Fig. 21: baksteenvloer 127

In de noordoostelijke hoek van werkput 1, tegen de sleufwand, bevond zich een trap waarvan nog drie treden bewaard waren (spoor 55, baksteenformaat 26x13x7cm). Deze gaf uit in een klein keldertje (muren 57, 64 en 71, met zandstenen fundament 65; zie fig. 22) waarvan de vloer slechts fragmentarisch was bewaard gebleven (spoor 61, baksteenformaat onbekend). De insteken (VFI 59 en deposits 60) waren nog zichtbaar en een veegpot (spoor 62) was nog in situ bewaard.

Fig. 22: keldertje met zandstenen trap 55, vloerfragment 61 en veegpot 62 (rechts boven)

Hoger in de stratigrafie bevonden zich muren 30 (die bovenop de afbraakfase van muur 4 was gebouwd), 40, 41 en 42 (die recenter waren), 44 met zandstenen fundering 46 (een bakvormige structuur die los staat van de rest) en 51 (die tegen muur 53 was gebouwd).

Sporen 4, 108, 131, 133-134 en 189 zijn restanten van beerputten, mogelijk aangelegd in fase 3 (subfase 5), maar in elk geval na de periode waarin de muren en vloeren van vlak 1 werden gebouwd (subfase 4). Enkele muren kunnen in verband worden gebracht met de aanleg van de beerputten. Dit zijn muren 4 en 189 (die verder liepen dan de eigenlijke beerput), muur 53 (die in het verlengde lag van muur 4 en beerputgewelf 12 ondersteunde) en muur 18 (die deels op beerputgewelf 12 bleek te rusten).

De inhoud van de beerputten bleek zeer verschillend. Beerputten 131 (deposit 428) en 133-134 (deposit 427) waren het rijkst qua vondstenspectrum. Hoewel ze slechts deels bewaard waren, hebben ze toch heel wat vondsten opgeleverd.

Deposit 428 en aanrijningshorizont 536 vormden tezamen een pakket van slechts 40cm dik. Ze vormden de onderste deposities van een beerput zonder bakstenen bodem. Toch kon er heel wat aardewerk en versierd glas uit de 16^e eeuw uit gerecupereerd worden,

alsook een achttal rekenpenningen (zie fig. 23) met opschrift IORG SCHVLTES 1551¹⁴ en vele visbotjes van grote beenvis.

Fig. 23: rekenpenningen uit 1551

Bij deposit 427 werden bij het opkuisen van het vlak heel wat fragmenten versierd glas met de hand ingezameld, doch bij het verzamelen in bulkemmers bleek dat er slechts een paar centimeter beervulling overgebleven was. Uit dit restant is geen materiaal meer tevoorschijn gekomen.

Beerput 4 (deposits 533 en 616) was zeer ruim, maar bleek voor het grootste deel gevuld met puin. Slechts aan de zijkanten en in de hoeken kon er nog beervulling bemonsterd worden. Wat restte van de vulling bleek bijzonder rijk aan aardewerk uit de 16^e eeuw. Heel wat volledige recipiënten, zoals kommen, bekers, grapes en kannen werden eruit gehaald. Daar zat o.a. steengoed uit Raeren en Siegburg bij. Naast aardewerk, kwamen ook vele artefacten uit leder, zoals onderdelen van schoenen, versierde messcheden en niet determineerbare fragmenten aan het licht. De diepe inplanting van de beerput bemoeilijkte echter het opgraven, vooral wegens het opstijgend grondwater en de grote hoeveelheden winterse neerslag. Hierdoor stond de beerput een groot deel van de tijd blank, ondanks het dagelijks leegpompen van de werkput en zelfs een paar interventies van de brandweer van Mechelen. Dit maakte het onmogelijk om de context in zijn geheel te bemonsteren. De bemonstering bleef daardoor beperkt tot een 53-tal emmers bulkstaal (ca. 530 liter).

Beerput 189 (deposits 349, 599, 600 en 601) was nagenoeg intact bewaard. Er werd in totaal 162 liter bulkstaal genomen vooraleer ook deze context ten prooi viel aan het oprukkende grond- en hemelwater. In vergelijking met de andere beerputten bleek deze beerput een eerder sobere context. Er werden nagenoeg geen artefacten in gevonden. De organische samenstelling was zeer fijn, met slechts kersenpitten als macrorest. Verdere analyse van de zeefstalen zal dit beeld ongetwijfeld nog wijzigen.

Beerput 108 was in vergelijking met de vorige veel kleiner (ca. 1 bij 2m). De vulling bleek voor een groot deel verstoord door puin. Het meermaals onder water lopen zorgde ervoor dat niets van deze context kon bemonsterd worden.

¹⁴ Zie ook DEEL 4: Datering en confrontatie van de historische bronnen met de resultaten van het archeologisch onderzoek

3.1.2 Werkput 2

3.1.2.1 Algemeen

De grenzen van deze werkput vielen ongeveer samen met de grenzen van het oorspronkelijke perceel. Ongeacht het werkvlak, konden we een tuingedeelte in het noorden en een woongedeelte in het zuiden onderscheiden. Beerputten, een beerbak en een waterput waren in het tuingedeelte ingeplant, terwijl het woongedeelte zich uitstrekte over werkput 4 en het noordelijke deel van deze werkput.

3.1.2.2 Belangrijkste sporen en structuren per werkvlak

Vlak 3: (voor plannen, zie bijlage 6)

Dit vlak bevond zich op de grens tussen fase 0 en fase 1. De aangevoerde leem was hier roestbruin vanwege de oxidatie. De vele kuilen die dit vlak kenmerkten, waren allemaal varianten van hetzelfde, met enkel een klein kleurverschil. Ze waren veelal donkerbruin of donkergrijs van kleur, hadden een homogeen of meer gevlekt uitzicht en bestonden veelal uit zandleem met wat puin, houtskool of schelpmateriaal als inclusies. Puinkuil 690 en kuil 746 die gevuld was met opmaakzand vormden hierop de enige uitzonderingen.

Een bijzondere vondst bleek beerbak 757 (zie fig. 24 en 25). Deze ingeheid houten ton had hoepels gemaakt van gekloven wilgentakken, bijeengebonden door fijne stengels. Eerst werd gedacht aan een afgedankte waterput, die men na opgave gevuld had met beer. In coupe bleek echter dat de ton nog een bodem bezat, waardoor een functie als beerbak meer plausibel lijkt. Naast beerputten en beerkuilen (zoals veelvuldig aangetroffen in werkput 1) is dit meteen de enige beerbak die deze opgraving heeft opgeleverd.

Fig. 24: beerbak 757

Fig. 25: inhoud beerbak in coupe

De vulling van de beerbak bestond uit vijf tot zes verschillende lagen. Van onder naar boven:

- Laag 781: bleekgele laag met organische bijmenging
- Laag 779 en 780: zwarte organische laag met veel aardewerkfragmenten. Deze laag bevatte een volledige kruik die stijltypologisch te dateren valt in de 13^e eeuw (zie fig. 48) en scherven 16^e-eeuws aardewerk, o.a. van een polychroom geglazuurde schotel met typisch renaissance-motief (zie fig. 49)
- Laag 778: rode organische laag, gekenmerkt door vele houtschilfers, kersenpitten en een weinig okkernootschelpen en aardewerkfragmenten
- Laag 777: laagje van fijn, wit zand
- Laag 776: idem laag 778
- Laag 758: donkergrijze heterogene laag zandige leem met veel baksteenfragmenten, wat mortel-, leem- en houtspikkels, schelpfragmenten en gebluste kalk

De 13^e-eeuwse kruik niet meegerekend, hebben we hier te maken een gesloten context. Hoe is die kruik dan terechtgekomen in een 16^e-eeuwse beerbak? Ofwel is de beerbak in gebruik genomen in de loop van de 13^e eeuw en werd hij in de 16^e eeuw geleegd, uitgezonderd een laatste restje residu op de bodem, waarna hij weer werd opgevuld met eigentijds materiaal. Ofwel is de kruik drie eeuwen lang in gebruik gebleven alvorens afgedankt en gedeponneerd te worden in een 16^e-eeuwse beerbak. Een C14-datering zou hierover uitsluitsel kunnen brengen.

Vlak 2: (voor plannen, zie bijlage 4)

Dit vlak werd gekenmerkt door veel puinkuilen en een aantal uitbraaksporen van muren. Sporen 617 en 628 waren mogelijk originele leeflagen, behorend tot de corresponderende fase (fase 1 of 2), waar nadien puinkuilen 619, 621, 625 en 627 doorheen gegraven werden. De noordelijke ligging (tegen het Hof van Busleyden aan) en het feit dat ze niet ver van sporen 35/330/332 (zie vlak 1) lagen, maakt een identificatie als leeflaag plausibel.

Spoor 622 was mogelijk een tuinlaag, hoewel spoor 623, een laag opmaakzand, er plaatselijk bovenop lag. Beide originele lagen 617/628 en 622, lagen binnen een areaal dat begrensd werd door spoor 633, een uitbraakspoor (VFI 632) dat opgevuld was met puin en waarop zandstenen fundering 631 rustte. De muur die hierop lag, was niet meer bewaard. Wel was duidelijk dat alles ten noorden van deze muur behoorde tot een woongedeelte, dat misschien te linken is aan leeflaag 35/330/332 uit vlak 1 en waar in een later stadium (fase 3 of later) beerput 4 werd gebouwd.

Tussen deze verdwenen muur en de volgende (spoor 659-660) troffen we wederom tuinlaag 622 aan, alsook puinkuilen 639, 641 en 643 (deze bevatten hoofdzakelijk verbrand baksteenpuin) en 647 (deze bevatte vooral veel sintels). De overige sporen bleken variaties op donkere zandleemdeposities.

De muur wordt in verband gebracht met twee beerputten: sporen 650 en 663. Deze drie structuren horen waarschijnlijk thuis in fase 3 of later en waren dus door de deposits van vlak 2 heen gezet. Van deze fase was verder echter niets meer bewaard aangezien er boven vlak 2 niets dan puin lag tot aan het huidige looppniveau (afbraakfase 4).

De inhoud van beerput 650 (deposit 649) werd volledig bemonsterd (1400 liter), maar met het zeven van deze stalen is nog gewacht. Beerput 663 (deposit 665) was na zware regenval bedolven geraakt onder ingezakt stort van de zandhoop. Met de kraan werd nog getracht het puin eruit te scheppen, maar dit heeft de context grondig verstoord, waarna beslist werd niet meer over te gaan tot staalname.

Ten zuiden van de muur en de beerputten bevonden zich nog meer zandleemdeposities (sporen 670, 683 en 695), waar men puinkuilen doorheen heeft gegraven.

Het meest opmerkelijke spoor tot aan de volgende muur, was waterput 688 (zie fig. 26 en 27). Deze bakstenen constructie houdt verband met fase 3 of later en was opgetrokken uit een enkele naast elkaar gemetste bakstenen (formaat 21x10x4cm) met de kopse zijden naar buiten, in donkergele kalkmortel. De bodem ervan kon vanwege de hoge grondwatertafel niet bereikt worden. Tot aan dit niveau werd de muur ontmanteld. De vulling (spoor 687) bleek puinrijk materiaal te zijn uit fase 4 en dus niet de originele vulling zoals die geaccumuleerd zou zijn kort na de opgave van deze waterput. Tijdens het ontmantelen, maar vanwege het grondwater onmogelijk verder bloot te leggen, werd de houten voorloper van deze stenen waterput aangetroffen (foto's 821 tot 824).

Fig. 26: waterput 688

Fig. 27: inhoud waterput in coupe

Muur 697 was de achtermuur van een gebouw. Dit woonerf grensde aan de Sint-Janstraat. Vergeleken met werkputten 1 en 3 valt op dat het verder reikte dan de woonerven ernaast. Wellicht was deze woning dieper ingeplant dan de belendende huizen. In vlak 2 leverde dit woonerf een volledig intacte vloer op (zie fig. 28, 29 en 30). Deze bakstenen (formaat 18x8x4cm) vloer in blokverband had een intacte ingemetste veegpot in de zuidwestelijke hoek van de kamer. Merkwaardig aan de constructie van deze kamer, was dat men muur 698 tegen achtergevel 697 heeft gezet. Muur 703 stond ook los van muur 698. De vierde wand is de gemeenschappelijke wand tussen de kamer en beerput 189 uit werkput 1 (deze lag telkens onder de sleufwand en werd niet als zodanig geregistreerd, maar is op plan wel te volgen als blanco lijn tussen werkputten 1 en 2). Tussen deze vier muren heeft men een laag witte pure leem gestreken (deposit 713), waartegen een nieuw, dunner muurtje gemetst werd: muur 715. Daarbinnen werd dan vloer 719 aangelegd. De reden voor de constructie van een dubbele muur, voorzien van een laag pure leem, is niet gekend. Wellicht heeft het te maken met het isoleren of waterdicht maken van de kamer. Daarom zouden we ook kunnen denken aan een kelderkamer in plaats van een kamer op de begane grond (de vloer bevond zich op 4,5m TAW, ca. 1,5m lager dan het huidig looppniveau). Een vergelijkbare constructie, maar dan

op kleinere schaal, kwamen we al tegen in werkput 1, vlak 2.1 (vloer 440, muur 439, leemdeposit 439tris).

Naast scheidingsmuur 698, maar binnen het woongedeelte begrensd door achtergevel 697, troffen we tuingrond aan (deposit 721) en een kuil (VFI 722) vol afbraakmateriaal (deposit 723). Binnen dit woonerf konden nog meer vloer- en muurfasen onderscheiden worden (zie vlak 1.1 en 1).

Fig. 28: woonerf met baksteenvloer 719

Fig. 29: veegpot, binnenmuur 715 en leemlaag 713

Fig. 30: baksteenvloer 719 in blokverband

Vlak 1.1: (voor plannen, zie bijlage 3)

Bovenop puinkuil 723 en tuinlaag 721 lag deposit 709, eveneens een tuinlaag. Muur 698 vertoonde aan zuidelijke kant een onbekende structuur, iets wat het midden hield tussen de aanzet een klein keldertje of een soort trap (muren 701, 707 en 717). Muur 703 reikte op dit niveau niet meer tot aan werkput 1, maar was onderbroken om een opening of deurgat vrij te maken. Dit laatste gold ook voor muur 715. Naast muur 698, in dezelfde richting lopend, troffen we de aanzet van muur 708, die echter al snel in de zuidelijke sleufwand verdween en in werkput 4 niet meer tevoorschijn kwam. De aanzet van tegelvoer 704 was wel te volgen in vlak 1 van dit woonerf.

Vlak 1: (voor plannen, zie bijlage 2)

Tuinlaag 709 liep nog door in dit vlak. Tussen deze tuinlaag en muur 698 zagen we een opmaaklaag van wit zand (deposit 706), erboven een mortellaag (deposit 705) en daar weer boven tegelvloer 704 (zie fig. 31 en 32). De tegels maten 21 bij 21cm en lagen in halfsteens of driekwartsteens verband.

Bovenop deposit 716 (vlak 1.1 en boven vloer 719) troffen we nog de aanzet tot muur 715 aan (muren 699, 700, 702 en 714), met leemlaag 713 sporadisch bewaard tussen deposit 712, een zandige leemlaag met veel mortelspikkels en wat baksteenfragmenten en houtskoolspikkels.

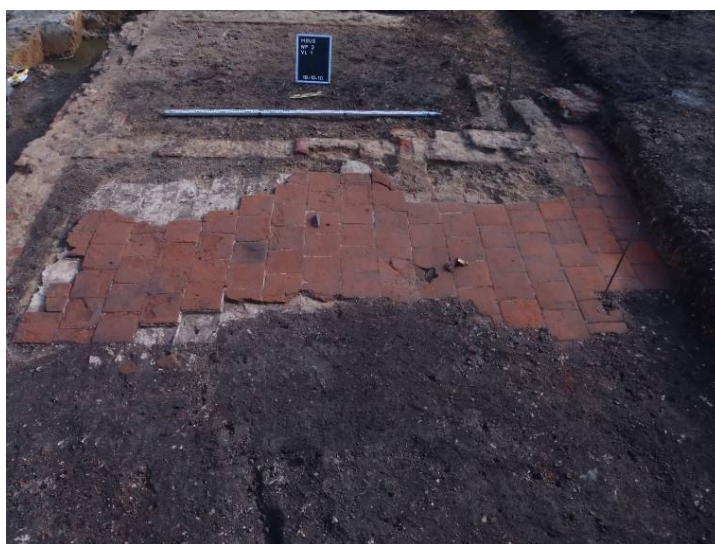

Fig. 31 en 32: tegelvloer 704 in halfsteens verband

3.1.3 Werkput 3

3.1.3.1 Algemeen

Net als bij werkput 2 kwamen de grenzen van deze werkput ruwweg overeen met de grenzen van een erf. De gemeenschappelijke muur tussen dit erf en het erf in werkput 2 was sporadisch bewaard in de sleufwand, maar niet als dusdanig geregistreerd of opgetekend. De sleufwand ten westen van deze werkput was een talud dat ter stabilisatie van een bestaande en te behouden perceelsmuur moest blijven staan en vormde de westelijke rand van het onderzoeksgebied.

3.1.3.2 Belangrijkste sporen en structuren per werkvlak

Vlak 3: (voor plannen, zie bijlage 6)

De basis voor dit vlak was de donkerbruine tot roodbruine, lemige moederbodem (fase 0). Deze kreeg spoornummers 910 en 911. Beide vertoonden veel ijzerconcreties als inclusie. Spoor 911 was net iets roder gekleurd (oxidatie) in vergelijking met spoor 910.

Ingegraven in spoor 910 was spoor 907 (VFI 917). De zandleemvulling vertoonde wat baksteen-, kalksteen- en mortelpartikels, veel houtskoolspikkels, maar was zandiger en meer organisch van samenstelling dan de andere sporen. De coupe van dit spoor bevestigde het vermoeden dat we hier te maken hadden met een gedempte greppel of gracht (zie fig. 33).

Fig. 33: spoor 907 in coupe

Verder bevatte spoor 910 een aantal funderingen: muren 785, 790, 846 en 894. Van sommige muren was nog een aanlegkuil of insteek zichtbaar. Van muur 790 waren op twee plaatsen de onderste fragmenten bewaard in insteek VFI 915, opgevuld met deposit 916. Bij muur 846 hoorden VFI 919 en deposit 920.

Een grote beerput (muur 794, zie fig. 34) bleek gevuld te zijn met puin (deposit 912). Vanwege het opstijgend grondwater kon dit puin niet verwijderd worden zonder vermenging met wat er nog zou resten aan originele beervulling. Deze beerput werd dus niet bemonsterd. Wel kon worden vastgesteld dat de insteek van de aanleg van deze beerput (VFI 825) was bewaard, alsook de opvulling na het voltooiën ervan (deposit 824: groene, aangevoerde zandleem, die ook in vlak 2 zichtbaar was).

Fig. 34: beerput 794

Spoor 911 werd doorsneden door VFI 838, opgevuld met deposit 840 en beide verband houdend met vlak 2. Op zijn beurt werd 840 doorsneden door VFI 925 en puinkuil 926. Ook VFI 854 bleek met puin gevuld (deposit 855) en geflankeerd door kuilen 922 en houtskoolrijke sporen 924 en 936. Nog een puinkuil was spoor 868 (VFI 867). Naast fundering 869 lag deposit 931, een tuinlaag donkere zandleem met veel houtskoolspikkels, die ook moederbodem 911 doorsneed (VFI 930). Sikkelvormig spoor 933 betrof een ondiep greppeltje met een organische vulling, dat ook beerkuil 935 doorsneed (VFI 934). Deze beerkuil bevatte veel 13^e-eeuws aardewerk, vooral grijs aardewerk en kogelpotten. Fundering 841 tenslotte liep dwars over enerzijds de moederbodem (spoor 911) en puinkuil 892 (VFI 891).

Vlak 2.1: (voor plannen, zie bijlage 5)

In werkput 3 was vlak 2.1 niet meer dan een klein kijkvenster ter hoogte van een afvoergoot naast beerput 794 (zie fig. 35 en 36). Deze goot (muur 791) was een structuur die reeds in vlak 2 zichtbaar was. Ze lag tegen muur 894 en was tegen het beerputgewelf 795 aangebouwd. Aan het westelijke uiteinde was te zien hoe de goot afboog naar het noorden toe, tegen muur 894. Op deze muur was de aanzet te zien van een stortgat, dat in de muur was ingemetsd. Wellicht bevond zich boven deze constructie een toilet (foto's 922 tot 940). Aan het westelijke uiteinde is te zien hoe de goot rechtstreeks uitmondde in de beerput door middel van een gat in het gewelf, dit in contrast met het stortgat 796 dat daar recht tegenover lag. In dit vlak was muur 790 geen fragment meer, maar al een echte muur. De insteek met VFI 915 was nu niet meer zichtbaar.

Fig. 35 en 36: afvoergoot 791

Vlak 2: (voor plannen, zie bijlage 4)

In deze werkput kreeg de aangevoerde zandleem uit fase 1 spoornummer 833. Tal van puinkuilen en kuilen met een zandleemvulling werden in dit spoor uitgegraven: sporen 821, 827, 832, 835, 839, 843, 845, 848, 849, 855, 857, 859, 861, 864, 866, 868, 881, 884, 886 en 888.

In de structuren die gevormd werden door de vele muren die het vlak rijk was, konden we twee percelen onderscheiden. Wellicht vormde muur 790 de scheidingsmuur. Muur 816 kan gezien worden als een insprong in de scheidingsmuur, terwijl deposit 851 het uitbraakmateriaal is van muur 871. In het verlengde daarvan lag muur 869 die een min of meer rechthoekige kamer vormde. Deze muur leek een aanzet tot een haard te hebben, doch de linkse pijler van de veronderstelde haard stond los van de muur en was anders van vorm dan de rechtse. Nergens waren er sporen van een verbrande laag tegen de bakstenen (zie fig. 37). De formaten van de in dit vlak gebruikte baksteen zijn wegens te onregelmatig niet gekend. Wellicht valt dit toe te schrijven aan het hergebruik van oud baksteenmateriaal voor de fundering van muren.

Ten zuiden van kamer 869 troffen we een grote laag opmaakzand aan, die bovenop deposit 833 gedeponeerd was en wellicht dienst deed als fundering van een vloer die echter niet bewaard was.

In de zuidoostelijke hoek van deze werkput konden we deze keer wel een fragment van de gemeenschappelijke muur tussen de erven uit werkputten 2 en 3 registreren. Het betrof muur 831, eveneens uit hergebruikte baksteen opgetrokken, bovenop puinkuil 892 (VFI 891).

Fig. 37: muur 869 met haardvormige structuur

3.1.4 Werkput 4

3.1.4.1 Algemeen

De laatste werkput was een pak kleiner dan de vorige. Het plan was om het onderzoeksgebied op te graven in drie werkputten. Omdat aan de ingangspoort echter een bufferzone gevrijwaard moest blijven om de kraan te parkeren en de aannemer met zijn machines toegang te verschaffen tot de reeds onderzochte zones, werd hier een vierde werkput gecreëerd die pas op het allerlaatste moment kon worden opengelegd.

3.1.4.2 Belangrijkste sporen en structuren per werkvlak

Vlak 3: (voor plannen, zie bijlage 6)

Net als in werkput 1 vonden we hier aan de zijde van de Sint-Janstraat een grachtvormige structuur die rechtstreeks in de moederbodem was uitgegraven (VFI 1049, deposit 1050). Sporen die zich even diep in de stratigrafie bevonden en een gelijkaardige vulling bevatten (donkerbruine zandleem, houtskoolrijk, sterk organisch) doch niet het lineaire verloop hadden van een gracht, zijn deposits 1048, 1055 en 1059. Daarnaast waren ze allemaal rijk aan dierlijk bot en aardewerkfragmenten die op het eerste zicht stijltypologisch in de 13^e eeuw te dateren valt. Zowel in het vlak als in coupe (zie fig. 38 en 39) kenden deze sporen een erg grillig verloop. Wegens het stijgende grondwater was het niet mogelijk meer coupes te zetten teneinde deze sporen beter te begrijpen.

Fig. 38 en 39: spoor 1050 in vlak en coupe

Vlak 2: (voor plannen, zie bijlage 4)

Dit vlak leverde slechts twee muurfragmenten op: muur 1038 (zie ook vlak 1.1) en muur 1046, welke mogelijk een fragment is van de gemeenschappelijke scheidingmuur tussen de percelen van werkputten 1 en 2. Grondsporen waren niet zichtbaar. Al wat aanwezig was op deze hoogte was de aangevoerde leem van fase 1 (spoor 1022-1023).

Vlak 1.1: (voor plannen, zie bijlage 3)

Naast muur 1038 werd er plaatselijk verdiept, aangezien er zich onder deposit 1026 en vloer 1006 (vlak 1, zie fig. 40 en 41) fijne laagjes werden aangetroffen. Muur 1038 werd geflankeerd door een funderingslaag van mortel met baksteenbrokstukken (muur 1039) en een keldertje (muur 1040). Deze funderingen waren ingebed in deposit 1042, dat vol baksteen- en mortelgruis zat en wellicht de opvulling was van een insteek die niet meer bewaard was. Bovenop 1042 lag deposit 1029, een lichtgrijze leemlaag van slechts enkele centimeter dik. Daarboven lag deposit 1027, een donkere houtskoolrijke laag met een organische samenstelling. Daar weer boven lag deposit 1026, een laag verbrand baksteengruis die verband houdt met vlak 1. Al deze laagjes vormden de fundering van vloer 1006 (zie vlak 1).

Vlak 1: (voor plannen, zie bijlage 2)

Geheel het oppervlak van dit vlak was bedekt met lagen aangevoerd zand, puinkuilen en recente verstoringen. De bodem waarin ze waren ingegraven was slechts zichtbaar in coupe (spoor 1022-1023: een donkere laag zandige leem, die men ter ophoging en drooglegging van het terrein bovenop de moederbodem gedeponeerd had in de loop van fase 1).

Recente verstoringen waren VFI 973 en 975, met deposits 974 en 975 als vulling.

Fig. 40 en 41: vloer 1006 en vloer 1044, met opmaaklaag 1026

Deposit 943 betrof aangevoerd zand. Deze zandlaag was te dik om te spreken van een opmaaklaag voor een vloer, maar zal eerder gediend hebben om het terrein op te hogen. Onderaan deze laag waren in coupe ijzerrijke bandjes te zien (zie fig. 42 en 43).

Sporen 945, 947, 949, 953, 957, 959, 961, 963, 965, 968, 970 en 972 zijn kuilen die men in spoor 943 had uitgegraven.

Naast recente verstoring 976 zagen we kuilen 955, 978, 980, 984, 986, 988, 990 en 1014.

Daarnaast lag deposit 991. Dit was wellicht de oudste laag van dit vlak. Deze laag bestond uit zeer heterogeen zandleem met zandige inclusies (groen) en leem (oranje/rood). De laag is waarschijnlijk dezelfde als deposit 396 uit werkput 1, vlak 2 (vergelijk fig. 44 en 45).

Naast gewone puinkuilen (deposits 1003, 1005 en 1013) bevonden er zich in dit gedeelte van werkput 4 nog een reeks kleinere kuilen (deposits 993, 995, 997, 999, 1001, 1034 en 1035) met een vulling die dan eens rijk was aan houtskool, dan weer rijk aan mortelgruis en verbrande leem, sintels of zand.

Fig. 42 en 43: deposit 943, met puinkuilen erdoor en ijzermigratie op de bodem

Fig. 44 en 45: deposit 991 (links) uit werkput 4, vlak 1 en deposit 396 (rechts) uit werkput 1, vlak 2

Deposit 1010 betrof een weinig bijzondere laag donkerbruine zandige leem, maar ze vormt wel de basis voor opmaaklagen 1026 en 1027 die een fundering vormden voor vloer 1006. De tegels van deze vloer maten 21 bij 21cm. Ze lagen in een halfsteens of driekwartsteens verband. Wellicht hebben we hier te maken met dezelfde vloer als vloer 704 uit werkput 2, vlak 1.

De enige muur die we in dit vlak aantreffen, was muur 1007. Hiertegen had men vloer 1006 aangelegd. Tussen muur 1007 en muur 708 uit werkput 2 bevond zich een onderbreking. Daartussen liep vloer 1006 door, voor zover ze nog bewaard was. Bovenop vloer 1006 en tussen beide muren lag een vloertje uit kleine baksteentjes, langs de strek rechtop gemetst (vloer 1044). Wellicht vormde dit in een latere fase de drempel van een deuropening (zie fig. 46 en vergelijk met muur 200 uit werkput 1, vlak 2.1).

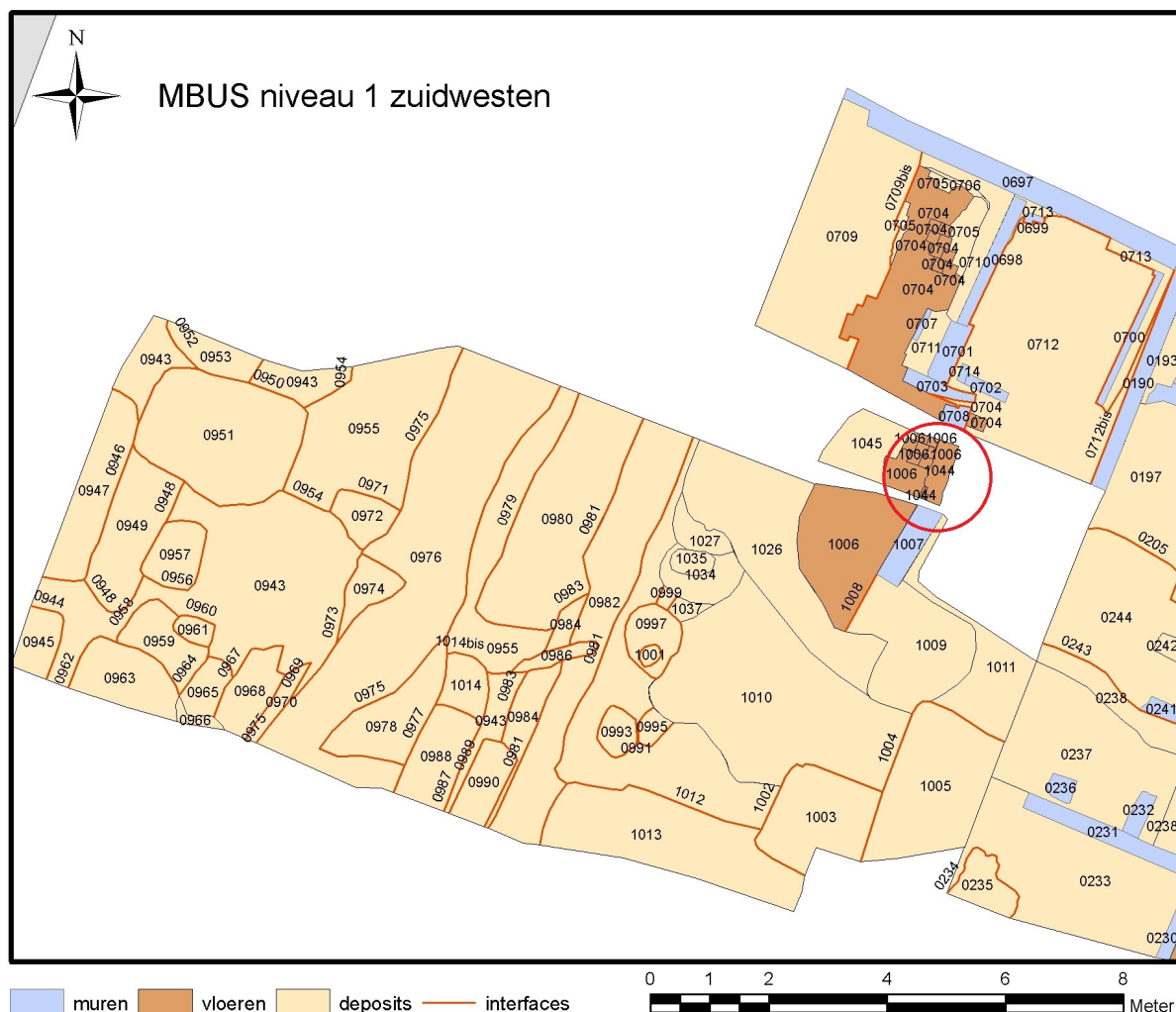

Fig. 46: muur 1007 met aanduiding van de deuropening (rode cirkel)

DEEL 4: Confrontatie van de historische bronnen met de resultaten van het archeologisch onderzoek en synthese

Het onderzoek is nog ver van afgerond en kan pas worden aangevuld en voltooid wanneer de resultaten van diverse deelonderzoeken (bijvoorbeeld C14-dateringen) bekend zijn en wanneer al het aardewerk typologisch bestudeerd is (zie bijlage 1).

Het opgegraven bodemarchief valt op te delen in twee grote fasen: enerzijds zijn er sporen die ouder zijn dan het Hof van Busleyden, anderzijds zijn er sporen die geassocieerd worden met dit gebouw. Of beter gezegd, met de periode waarin dit gebouw werd opgetrokken. Want uit het historisch onderzoek bleek ondertussen dat mogelijk slechts een klein deel van de opgegraven zone tot het oorspronkelijke, 16^e-eeuwse stadspaleis behoorde. Volgens de bevindingen van Christiane Apers zou immers het grootste deel van het terrein destijds hebben toebehoord aan Jan van Ophem.

Twee beerputten zijn wellicht in verband te brengen met hetzij het Hof van Busleyden, hetzij het huis van Jan van Ophem (beerputten 131 en 133-134). Beide liggen ze tegen wat nu de oostelijke vleugel van het stadsmuseum is. Hoewel ze slechts fragmentarisch bewaard zijn (slechts de onderste lagen zijn nog intact), kan aan de hand van het vondstmateriaal nog een goed idee bekomen worden over de welstand van hun gebruikers. Tal van versierd glas, enkele gespen, aardewerkscherven en een aantal rekenpenningen met opschrift IORG SCHVLTES 1551 dateren deze beerputten in de 16^e eeuw. De rekenpenningen zijn van een niet eerder gekende variant, geslagen door rekenpenningmaker Georg Schultes uit Neurenberg, die actief was van 1515 tot aan zijn dood in 1559 (Groenendijk F. per email, zie fig. 23).

Perceelsmuren, funderingen, vloeren, beerputten en een waterput maken de rest uit van de archeologische sporen die de tuin van het museum Hof van Busleyden heeft opgeleverd. Het zijn de restanten van huizen die gesloopt zijn omwille van de bouw van het Hof van Busleyden omstreeks 1505. Althans, dat was aanvankelijk het idee. Aan de straatkant van de Sint-Janstraat merken we echter, aan de hand van aardewerkvondsten in associatie met een opmaaklaag van een vloer, dat er ook in de loop van de 16e eeuw nog gewone rijhuizen in opstand waren. Dit wordt ondertussen ook bevestigd door de resultaten van recent historisch onderzoek door Apers en Kinnaer.

Ongeacht de sloopdatum onderscheiden we in totaal vier à vijf percelen (zie fig. 47). Het valt op dat ze allemaal georiënteerd zijn op de Sint-Janstraat. Dat heeft wellicht te maken met het feit dat het tracé van de oorspronkelijke Bieststraat (waar de huidige Sint-Janstraat deel van uitmaakt) een belangrijke verbinding vormde tussen twee zeer oude uitvalswegen uit het kapitteldomein, namelijk de Kerkhofstraat (de huidige Goswin de Stassartstraat) en de Scheerstraat-Befferstraat. Blijkbaar won de Koestraat (de huidige Frederik de Merodestraat) pas later aan belang. Het tracé van de Koestraat zou bovendien jonger zijn dan dat van de Biest, blijkens het feit dat eerstgenoemde laatstgenoemde opdeelde in een Korte Biest (de huidige Biest tot aan het Paardenstraatje) en een Lange Biest (de huidige Sint-Janstraat).

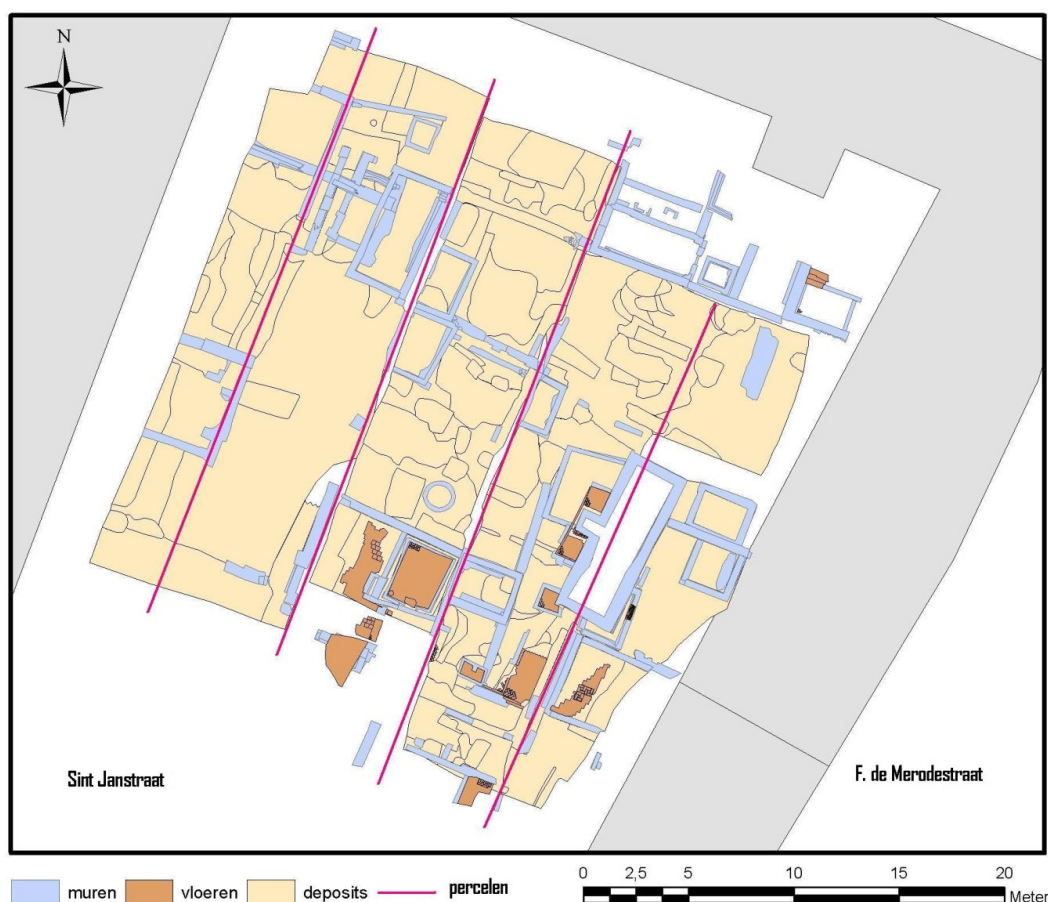

Fig. 47: opdeling van het terrein in percelen

Wanneer we de structuur van een perceel bekijken, onderscheiden we van zuid naar noord een huisgedeelte gelegen aan de Sint-Janstraat en daarachter een tuingedeelte met daarin ingeplant verscheidene beerputten, een beerbak (spoor 757) en in één geval zelfs een waterput (spoor 688). Dieper in het perceel gelegen treffen we weer een aantal kamers aan. Of dit een achterhuis betreft, dan wel de bebouwing van een perceel dat op de Frederik de Merodestraat georiënteerd is, is niet duidelijk. Het is evenwel bekend dat er tot en met de restauratie en verbouwingen in 1936-1937 tussen de zuidelijke en oostelijke vleugel van het huidige museum Hof van Busleyden een corridor heeft bestaan, die uitgaaf op een reeks achterhuisjes (Van Langendock 1998).

Op het niveau van het huis onderscheiden we een aantal fasen. Die zijn per huis slechts sporadisch bewaard gebleven, aangezien in de loop van de tijd heel wat afbraak- en uitbraakwerken hebben plaatsgevonden. In slechts twee gevallen hebben we een tegelvloer in halfsteens verband teruggevonden, ingebed in mortel bovenop een reeks opmaaklagen van baksteengruis (vloeren 704 en 1006). Deze fase wordt voorafgegaan door bakstenen vloeren in blokverband (vloeren 100, 229 en 719). In een uitzonderlijk geval is de bakstenen vloer in zijn geheel intact bewaard gebleven, voorzien van een veegpot in een hoek van de kamer (vloer 719).

Op bepaalde plaatsen hebben we vloeren in aangestampte leem aangetroffen (deposits 35/330/332, 617 en 628). Het gaat om aangevoerde leem, aangezien de samenstelling erg heterogeen is. De verschillende occupatieniveaus onderscheiden zich van elkaar door de aftekening van fijne lenzen houtskoolrijk materiaal, afgewisseld met leem van meer neutrale oorsprong. Zoals verwacht is uit deze contexten het oudste aardewerk gerecupereerd, dat stijltechnisch in de late 13^e tot 14^e eeuw kan geplaatst worden.

De precieze afmetingen van de huizen zijn ons niet bekend. De opgraving heeft zich beperkt tot de bouwput van de toekomstige werkzaamheden. Daarbij is rekening gehouden met een buffer langs de gevel van het Hof van Busleyden en de tuinen, om de stabiliteit van deze structuren te vrijwaren.

Beerputten, beerbak en beerkuilen

De opgraving van de tuin van het museum Hof van Busleyden wordt gekenmerkt door de vondst van een grote hoeveelheid beerputten, beerkuilen en een beerbak. De negen bakstenen beerputten verschillen onderling erg qua afmetingen (sporen 4, 108, 131, 133-134, 189, 382, 650, 663 en 794). Beperkingen zoals een zeer hoog grondwaterpeil, slechte weersomstandigheden en logistieke problemen hebben ervoor gezorgd dat slechts zes ervan konden worden bemonsterd. Geen enkele beerput beschikt nog over de bovenste lagen, aangezien de gewelven niet intact zijn. Meestal zijn de beerputten dan ook gevuld met een dikke laag puin.

Daarnaast zijn er ook een beerbak en een viertal beerkuilen aangesneden. De beerbak (spoor 757) is een ingegraven houten ton, voorzien van houten hoepels en een bodem. De oudste laag bevat nog 13e-eeuws aardewerk (zie fig. 48). De rest is in de loop van de 15e-16e eeuw geleegd en weer opgevuld met recenter materiaal (zie fig. 49).

De beerkuilen zijn, op één uitzondering na, in de onderste laag van de opgraving teruggevonden (sporen 48tris, 505, 507, 509, 534 en 935). Ze hebben vaak grote afmetingen en reiken tot in de moederbodem.

In tegenstelling tot de twee beerputten die met (de periode van) het Hof van Busleyden geassocieerd worden, zijn de andere beerputten eerder doorsnee van aard (geen luxe). In een enkel geval komt er bijzonder veel vondstmateriaal aan het licht, waaronder aardewerk, houten kommen, leren schoenen en messchedes. De meerderheid van de beerputten en beerkuilen bevatten slechts weinig artefacten. Hun vulling wordt eerder gekenmerkt door een fijne organische samenstelling, met daarin o.a. kersenpitten en beenderen van schaap of geit, rund en beenvis.

Fig. 48: kruik in grijs aardewerk, 13^e eeuw

Fig. 49: polychroom geglazuurd bord, 16^e eeuw

Waterput

De enige waterput van deze opgraving is opgetrokken in kops naast elkaar gemetste bakstenen (spoor 688). Tijdens het opgraven is onder de bakstenen waterput nog een houten voorloper aan het licht gekomen. Wellicht gaat het om een ingegraven ton. Vanwege het stijgende grondwater kon slechts het bovenste deel onderzocht worden.

Bijzondere vondsten

Met behulp van metaaldetector zijn op het terrein nog een aantal opmerkelijke vondsten gedaan. Een aantal gespen, munten en een zeldzame intacte pelgrimsampul uit ca. 1250-1350 (mondelinge mededeling Dils J., zie fig. 50 en 51) versterken het beeld van een middeleeuwse verkaveling die ontstond in de loop van de 13^e-14^e eeuw.

De vondst van een smeltkroesfragment en enkele metaalslakken kunnen erop wijzen dat ter plekke aan metaalbewerking werd gedaan, al zijn de vondsten te beperkt om te spreken van een uitgebouwde artisanale activiteit. Het historisch onderzoek wees bovendien uit dat eventuele ambachtelijke activiteiten wellicht eerder aan de andere zijde van het bouwblok, langs de Van Hoeystreet moeten worden gesitueerd.

Fig. 50 en 51: voor- en achterkant van de pelgrimsampul (ca. 1250-1350) met afbeelding van het zogenaamde Vera Icon

Terreinopbouw

Het terrein is machinaal en in arbitraire niveaus afgegraven. Telkens wanneer de archeologische of bodemkundige situatie veranderde, is een nieuw vlak aangelegd. Op die manier kunnen vier fasen onderscheiden worden in de opbouw van het terrein (zie tabel 2).

De eerste meter onder het huidige loopniveau (6m TAW) wordt gekenmerkt door een enorme hoeveelheid bouwpuin waarin geen duidelijke aflijning te zien is. Pas daaronder komen muurresten en puinkuilen aan het licht (5-4,5m TAW). Voorbij de funderingen komen beer- en afvalkuilen tevoorschijn (4,5-4m TAW). Dit alles lijkt te zijn ingegraven in aangevoerde, zwarte zandleem, vol houtskool en nederzettingsafval. Nadien komt men enkel nog ijzerrijke kleiige leem tegen, gevolgd door blauwgroen tertiair zand.

Synthese

Het onderzoeksterrein lag ooit langs de rand van een laaggelegen nat gebied (zie fig. 52). Zulke gebieden werden vaak gebruikt voor beweiding. Het toponiem Biest wijst bovendien op de aanwezigheid van biezten, een grassoort die vooral in natte omstandigheden gedijt. Vermoedelijk in de loop van de volle- of bij de overgang naar de late middeleeuwen werd het natte terrein opgehoogd met aangevoerde zandleem, teneinde het bewoonbaar te maken. De aangetroffen grachten (sporen 571, 907/917 en 1049-1050) zijn in die optiek dus mogelijk te interpreteren als drainagegreppels. De eerste, laatmiddeleeuwse bewoners behoorden tot een eenvoudige stedelijke middenklasse. De vulling van hun beerputten getuigt immers van een eerder sobere levensstijl. Met de uitbouw van Mechelen als bestuurlijk centrum van de Bourgondische Nederlanden op het eind van de 15^e eeuw gingen zich echter steeds meer hoge ambtenaren en edellieden in het bouwblok vestigen, waaronder ene Hiëronymus van Busleyden. De weelde en overvloed die zo kenmerkend zijn voor de levensstijl van deze stedelijke elite, sijpelde door tot in de beerputten uit die tijd.

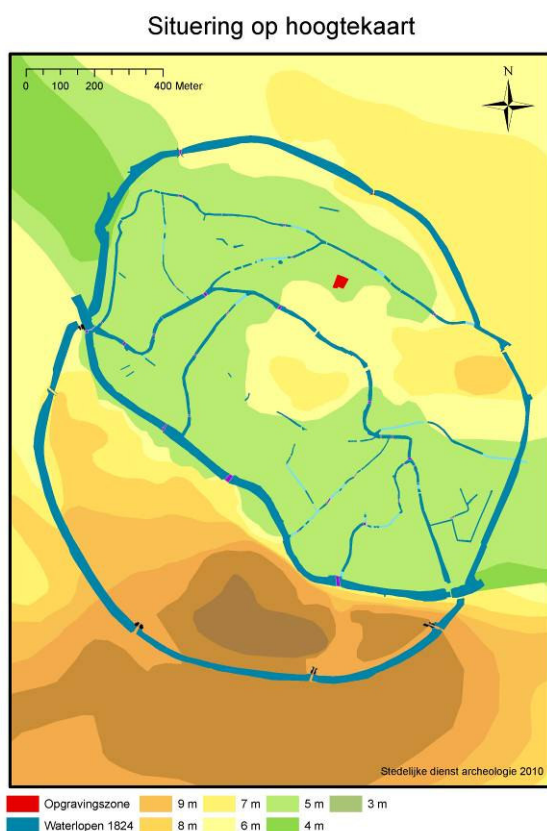

Fig. 52: hoogtekartaart van Mechelen, met aanduiding van het onderzoeksgebied in het rood

DEEL 5: Datering van het aardewerk (partim) (Davy Herremans, UGent)

Opkuis vlak 1 WP 1 12^e-13^e eeuw
 Opkuis vlak 2 WP 1 gemengd, 13^e-16^e eeuw

<i>Spoor</i>	<i>Datering/determinatie aardewerk</i>
1	gemengd, 15 ^e eeuw, 16 ^e eeuw
48	hoogversierd
50	14 ^e eeuw
74	14 ^e eeuw
75	begin 16 ^e eeuw
94	begin 16 ^e eeuw
101	eind 15 ^e -begin 16 ^e eeuw
161	14 ^e eeuw
316	13 ^e eeuw
330	14 ^e eeuw
331	12 ^e -13 ^e eeuw
332	14 ^e eeuw
335	vroege 16 ^e eeuw
350	gemengd, 13 ^e eeuw, 14 ^e -15 ^e eeuw
367, 378	gemengd, 13 ^e eeuw, 17 ^e eeuw
385, 387	13 ^e -14 ^e eeuw
387	vetvanger
418	13 ^e eeuw
452	begin 16 ^e eeuw
488	gemengd, 14 ^e eeuw, late 15 ^e -16 ^e eeuw
495	eind 13 ^e -begin 14 ^e eeuw
585	gemengd, 14 ^e eeuw, 17 ^e eeuw
613	14 ^e eeuw
615	14 ^e -15 ^e eeuw
649	16 ^e eeuw
658	14 ^e eeuw, eind 15 ^e -vroege 16 ^e eeuw
665	vroege 16 ^e eeuw
671	eind 14 ^e eeuw
676	vroege 18 ^e eeuw
680	gemengd, 14 ^e eeuw, 18 ^e eeuw
685	Langerwehe (fles?), grijs, kommen (randen), kogelpot (rand)
695	14 ^e eeuw, late 15 ^e -begin 16 ^e eeuw
726	14 ^e eeuw, eind 15 ^e -begin 16 ^e eeuw
732	13 ^e eeuw
734	begin 18 ^e eeuw
748	14 ^e eeuw
748	eind 13 ^e -begin 14 ^e eeuw
770, 780	gemengd, 13 ^e eeuw, 15 ^e -16 ^e eeuw
778	16 ^e eeuw
783	14 ^e -15 ^e eeuw, 16 ^e eeuw

808	late 15 ^e -16 ^e eeuw
809	eind 17 ^e eeuw
810	begin 16 ^e eeuw
824	gemengd, 14 ^e -15 ^e eeuw, vroege 16 ^e eeuw
873	gemengd, 13 ^e -16 ^e eeuw
873	gemengd, 13 ^e eeuw, derde kwart 14 ^e eeuw
926	14 ^e eeuw
935	vroege 13 ^e eeuw
941	13 ^e -14 ^e eeuw
951	17 ^e eeuw
1020	13 ^e eeuw
1055	13 ^e eeuw

BIBLIOGRAFIE

S.n. s.d., Mechelen, Parochieregisters overlijden, 1519-1649 + Kloosterlingen. Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 1 CD-ROM.

Beterams F.G.C. 1956. Inventaris van het Archief van de Commissie van Openbare onderstand van Mechelen, I, Heilig-Geesttafels en Huisarmen, Gasthuizen en Godshuizen. Mechelen, Commissie van Openbare Onderstand, CXI + 590 p.
<http://stadsarchief.mechelen.be/nl/1581/content/4961/inventarissen.html>

Beterams. F.G.C. 1957. Inventaris van het Archief van de Commissie van Openbare onderstand van Mechelen, II, Het Begijnhof te Mechelen, De armenzorg in de 19e eeuw, Index. Mechelen, Commissie van Openbare Onderstand, pp. CXL + 593-1115.
<http://stadsarchief.mechelen.be/nl/1581/content/4961/inventarissen.html>

Bormans S. & Schoolmeesters E. 1893. Cartulaire de l'Église Saint-Lambert de Liège, I. Bruxelles, Hayez, 699 p.

Coenen L. 2006. Het Brabantse stapelrecht van vee: langdurige ruzie tussen Lier en Den Bosch. Bossche Bladen, 8, 1-4, pp. 115-118.
<http://bosschebladen.nl/>

Cuypers van Alsinghen J.F.G 1770. Provincie, Stad, ende District van Mechelen. Brussel, Jorez, 446 p.
<http://books.google.be/>

De Munck I.I. 1777. Gedenck-schriften dienende tot ophelderinge van het leven, lyden, wonderheden, ende duysent-iaerige eer-bewysinge van den heyligen bisschop ende martelaer Rumoldus, apostel ende patroon van Mechelen. Mechelen, Van der Elst, XII + 284 + XCVII + 36 p.
<http://books.google.be/>

Depuydt S. e.a. 2011. Nieuwsbrief 17, Het archeologisch onderzoek in de Mechelse binnenstad 2010-2011. Mechelen, Stad Mechelen – dienst Archeologie, pp. 6-7.

Eeman M., Kennes H. & Mondelaers M. 1984. Michèle Eeman, Hilde Kennes, Lydie Mondelaers. Bouwen door de eeuwen heen, Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Deel 9n, Stad Mechelen, Binnenstad. Gent, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Administratie Ruimtelijke Ordening en Leefmilieu Monumenten- en Landschapszorg, 662 p.

Goetschalkx P.J. & Van Doninck B. 1926. Oorkondenboek der abdij van Sint-Bernaards, 1, 1233-1276. Antwerpen, Bijdragen tot de geschiedenis, 1926, 364 p.

Goetstouwers A. 1956. De oorkonden der Abdij Rozendaal der orde van Cîteaux, I. Tongerlo, St-Norbertusdrukkerij, XIX + 448 p. (Commissie voor geschiedkundige en Folkloristische opzoekingen der provincie Antwerpen)

Guicciardini L. 1567. Descrittione di M. Lodouico Guicciardini patritio fiorentino, di tutti i Paesi Bassi. Anuersa, Guglielmo Siluio, 296 p.
<http://amshistorica.unibo.it/185>

Häpke R. 1908. Brügges Entwicklung zum mittelalterlichen Weltmarkt. Berlin, Curtius, xxiv + 293 p.
<http://books.google.be/>

Harris, E.C. 1989. Principles of archaeological stratigraphy. 2nd ed. Academic Press Limited, London.

Installé H. 1984. Inventaris van het fonds Leliëndaal op het stadsarchief te Mechelen. Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, 87, pp. 41-136.

Installé H. 1989. Het Mechelse Gewoonterecht. Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, 93, pp. 53-132.

Installé H. e.a. 1997. Historische Stedenatlas van België, Mechelen, II. Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen (1996), dl. C aflevering II, 303 p.

Installé H., Rombaut H. & Croenen G. 1997. Historische Stedenatlas van België, Mechelen. Brussel, Gemeentekrediet, p. 124.

Jamees A. 1991. De oorkonden van Pitsenburg, Commanderie van de Duitse ridderorde te Mechelen (1190-1794), I (voor 15 maart 1190 – 21 oktober 1299). Antwerpen, Provincie Antwerpen, 305 p.

Jamees A. 2000. De oorkonden van Pitsenburg, Commanderie van de Duitse ridderorde te Mechelen (1190-1794), IV (5 maart 1400 – 21 juli 1480). Antwerpen, provincie Antwerpen, 363 p.

Joosen H. 1935. Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière à Malines (des origines à 1384). Bulletin de la Commission royale d'histoire, 99, pp. 365-572.

Joosen H. 1960. Dekens en gezworenen van de Mechelse Ambachten, Aanvullende lijsten. Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, 64, pp. 54- 107.

Kinnaer F. & Wouters W. 2007. De geschiedenis van Mechelen tijdens de 12^e en 13^e eeuw. In: Troubleyn L., Kinnaer F. & Eryvynck A. (red.) 2007. Het Steen en de burgers, Onderzoek van de laatmiddeleeuwse gevangenis van Mechelen. Mechelen, Stad Mechelen, pp. 10-31.

Kocken M. 1975. De gekochte poorters van Mechelen (1400-1795). Handzame, Familia et Patria, xxxv + 529 p. (Poorterboeken van de Zuidelijke Nederlanden, VII)

Meutermans J. 2008 Registers van den Amman, Stadsarchief Mechelen, Rubriek G, reeks S I Beleyden en Uytwinningen, Register 18 A° 1616-1622. Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 130 p. (Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 36)

Olbrechts M. 2006. Wijkboeken Mechelen Intra-muros 1646-1796, Stadsarchief Mechelen, Fonds G, serie I –Wijkboeken 3 en 4. Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 96 + 69 p. (Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 19)

Olbrechts M. 2006. Wijkboeken Mechelen Intra-muros 1646-1796, Stadsarchief Mechelen, Fonds G, serie I –Wijkboeken 5 en 6. Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 82 + 81 p. (Genealogisch Repertorium van het Mechelse District, 20)

H.H.P. Rijperman H.H.P 1950. Resolutiën der Staten-Generaal van 1576-1609, deel XII (1602-1603). 's-Gravenhage, s.n., XII + 745 p. (Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote serie, 92)

<http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1576-1630>

Roelevink J. 1983. Resolutiën der Staten-Generaal, nieuwe reeks (1610-1670), deel V (1621-1622). 's-Gravenhage, s.n., XX + 841 p. (Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote serie, 208)

<http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-generaal1576-1630>

Schoeffer J. s.d. Historische aantekeningen rakende de kerken, de kloosters, de ambachten en andere stichten der stad Mechelen. Mechelen, De Orconde, 406 p. (anastatische herdruk)

Steurs V. & Uytterhoeven J. 1942. De plaatsnamen van Mechelen binnen de oude wallen, I. Mechelen, Mechelse Drukkerijen, 1942, 191 p.

van Caster G. 1879. Relevé des biens de l'hôpital de Notre-Dame à Malines, vers 1220. Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique, 16, pp. 81-97.

van der Jeught F. 2011. Stadsarchief Mechelen, K. Impôts maisons, I 1: *Dboeck vanden imposten vanden thiensten ende twintichste penninghen van allen die huysen ende hueringhen vande stadt van Mechelen ende van voergehuchte van dien*, (aangevat op 23 juli 1544). Mechelen, De Ware Vrienden van het Archief, 156 p.

<http://www.dewarevrienden.net/DWV/>

van Doren J.P. 1859. Inventaire des archives de la ville de Malines, I. Mechelen, van Velsen, 338 p.

<http://stadsarchief.mechelen.be/nl/1581/content/4961/inventarissen.html>

Van Langendock L. 1998. Het Hof van Busleyden, Frederik de Merodestraat 67, Mechelen, Bouwhistorisch onderzoek. Keerbergen, Linda Van Langendonck, 2 vol.

van Uytven R. 2004. De triomf van Antwerpen en de grote steden. In: van Uytven R., Bruneel C., Koldewij A.M., van de Sande A.W.F.M. & van Oudheusden J.A.F.M. (red.) 2004. Geschiedenis van Brabant, Van het hertogdom tot heden. Leuven/Zwolle, Davidsfonds/Waanders, 720 p.

Webpublicaties

Het Oudnederlands Woordenboek (ONW) en het Vroegmiddelnederlands Woordenboek (VMNW) zijn een onderdeel van De Geïntegreerde Taal-Bank (GTB), een product van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie.

<http://gtb.inl.nl/?owner=ONW>

De Mechelse Huizendatabank is een product van De Ware Vrienden van het Archief.

<http://www.dewarevrienden.net/DWV/>

Het Repertorium van ambtsdragers en ambtenaren 1428-1861 is een product van het Huyghens ING.

<http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/Repertorium>

De Inventaris Onroerend Erfgoed is een product van Onroerend Erfgoed, een agentschap van de Vlaamse Overheid.

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/>

De Regionale Beeldbank is een product van de Mechelse Erfgoedcel in samenwerking met tal van andere organisaties.

<http://www.beeldbankmechelen.be/>

MONDELINGE MEDEDELINGEN EN E-MAIL CORRESPONDENTIE

Dils Johan: johan.dils@telenet.be GSM: 0476/49.33.24

Groenendijk Freek: groenendijk.f@planet.nl

Langohr Roger: roger.langohr@skynet.be Prof. Dr. Roger Langohr
ASDIS (Assoc. Diffusion Sciences)
Tortelduivenlaan 20A
1150 Brussel
Tel.: 02/660.02.63

Spoornummer	Materiaal	Object	Doosnummer
MBUS-0127 B	steen	griffel, fragment	MBUS/4
MBUS-0350	steen	wetsteen	MBUS/4
MBUS-0428	been	kam	MBUS/4
MBUS-0428	textiel	fragmenten	MBUS/4
MBUS-0533	hout ?	kraal	MBUS/4
MBUS-0533	git ?	kraal	MBUS/4
MBUS-0536	textiel	fragmenten	MBUS/4
MBUS-0536	been	kam	MBUS/4
MBUS-0594	been	dobbelsteen	MBUS/4
MBUS-0649	steen	maalsteen, fragment	MBUS/4
MBUS-0775	steen	onbekend object, fragment	MBUS/4
MBUS-0778	been	mesheft	MBUS/4
MBUS-3000	textiel	fragment	MBUS/4
MBUS-opkuis vlak 1	steen	griffel, fragment	MBUS/4
MBUS-opkuis vlak 1	steen	griffel, fragment	MBUS/4
MBUS-opvolging werken	fossiel		MBUS/4
MBUS-stort	steen	smeltkroes, fragment	MBUS/4

Spoornr	Beschrijving	Doosnr
MBUS-	munt	MBUS/1
MBUS-0021	loodlek	MBUS/1
MBUS-0035	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0035	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0035	onbekend object, lood	MBUS/1
MBUS-0066	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0075	munt	MBUS/1
MBUS-0075	onbekend object, lood	MBUS/1
MBUS-0075	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0075	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0075	onbekend object, lood?	MBUS/1
MBUS-0078	vingerhoed	MBUS/1
MBUS-0083	ring	MBUS/1
MBUS-0083	onbekend object, lood	MBUS/1
MBUS-0094	kandelaar ?	MBUS/1
MBUS-0094	loodlek	MBUS/1
MBUS-0094	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS0099	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0101	gesp	MBUS/1
MBUS-0101	ring	MBUS/1
MBUS-0101	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0101	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0101	onbekend object, lood?	MBUS/1
MBUS-0101	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0103	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0111	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0123	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0123	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0123	gesp	MBUS/1
MBUS-0123	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0127	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0127	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0127	onbekend object, lood?	MBUS/1
MBUS-0127	munt ?	MBUS/1
MBUS-0127	munt	MBUS/1
MBUS-0132	munt	MBUS/1
MBUS-0132	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0137	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0154	munt	MBUS/1
MBUS-0155	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0161	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0161	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0161	gesp	MBUS/1
MBUS-0161	musketkogel	MBUS/1
MBUS-0172	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0172	munt ?	MBUS/1
MBUS-0175	munt	MBUS/1
MBUS-0186	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0189	speldje	MBUS/1
MBUS-0189	onbekend object, fragment	MBUS/1

Pagina 2

Spoornr	Beschrijving	Doosnr
MBUS-0533	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0533	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0533	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0533	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0533	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0533	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0533	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0533	speldje	MBUS/1
MBUS-0533	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0533	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0536	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0536	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0536	ketting	MBUS/1
MBUS-0536	nestel	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	munt ?	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	vingerhoed	MBUS/1
MBUS-0536	speldje	MBUS/1
MBUS-0536	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0536	nestel	MBUS/1
MBUS-0565	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0566	onbekend object, fragmenten	MBUS/1
MBUS-0566	onbekend object (geperf mes	MBUS/1
MBUS-0571	onbekend object, fragment, lo	MBUS/1
MBUS-0578	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	munt	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1

Spoornr	Beschrijving	Doosnr
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldje	MBUS/1
MBUS-0649	speldje	MBUS/1
MBUS-0649	speldje	MBUS/1
MBUS-0649	nestel, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	nestel, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0649	speldje	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	speldekopje	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1
MBUS-0649	speldje, fragment	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1
MBUS-0649	koper/messingdraad	MBUS/1
MBUS-0649	koper/messingdraad	MBUS/1
MBUS-0649	werktuig, schop?	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1
MBUS-0649	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0649	koper/messingdraad	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1
MBUS-0649	messing staafje	MBUS/1

Pagina 5

Spoornr	Beschrijving	Doosnr
MBUS-0758	beslag ?	MBUS/1
MBUS-0763	nagel	MBUS/1
MBUS-0775	koperdraad	MBUS/1
MBUS-0809	onbekend object	MBUS/1
MBUS-0821	munt ?	MBUS/1
MBUS-0839	loodstrip	MBUS/1
MBUS-0935	stijgbeugel?	MBUS/1
MBUS-0991	koperdraad	MBUS/1
MBUS-0993	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-0993	koperdraad	MBUS/1
MBUS-0997	koperdraad	MBUS/1
MBUS-0997	koperdraad	MBUS/1
MBUS-0997	koperdraad	MBUS/1
MBUS-1020	onbekend object	MBUS/1
MBUS-1023	onbekend object	MBUS/1
MBUS-1027	ring	MBUS/1
MBUS-1092	knoop	MBUS/1
MBUS-216	onbekend object, lood?	MBUS/1
MBUS-opkuis vlak 1	onbekend object, lood	MBUS/1
MBUS-vondstnr 91	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-vondstnr 103	ring	MBUS/1
MBUS-vondstnr 105	ring	MBUS/1
MBUS-vondstnr 106		MBUS/1
MBUS-vondstnr 107	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-vondstnr 108	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-vondstnr 109	handvat	MBUS/1
MBUS-vondstnr 110	gesp	MBUS/1
MBUS-vondstnr 16	musketkogel ?	MBUS/1
MBUS-vondstnr 45	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-vondstnr 46	pelgrimsampul	MBUS/1
MBUS-vondstnr 50	onbekend object, fragment, m	MBUS/1
MBUS-vondstnr 51	speldje	MBUS/1
MBUS-vondstnr 72	munt	MBUS/1
MBUS-vondstnr 73	onbekend object, lood?	MBUS/1
MBUS-vondstnr 74	gesp	MBUS/1
MBUS-vondstnr 75	gesp	MBUS/1
MBUS-vondstnr 76	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-vondstnr 77	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-vondstnr 78	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-vondstnr 79	onbekend object	MBUS/1
MBUS-vondstnr 80	gesp	MBUS/1
MBUS-vondstnr 81	onbekend object	MBUS/1
MBUS-vondstnr 84	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-vondstnr 90	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-vondstnr 92	loodlek	MBUS/1
MBUS-vondstnr 93	onbekend object	MBUS/1
MBUS-vondstnr 94	onbekend object	MBUS/1
MBUS-vondstnr 95	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-vondstnr 96	onbekend object, fragment	MBUS/1
MBUS-vondstnr 97	riemtong	MBUS/1

MBUS_fotolijst

Foto 1 tem 304: werkput 1, niveau 1
Foto 305 tem 564: werkput 1, niveau 2
Foto 565 tem 675: werkput 1, niveau 3

Foto 676 tem 715: werkput 2 niveau 1
Foto 716 tem 765: werkput 2 niveau 2
Foto 766 tem 843: werkput 2 niveau 3

Foto 844 tem 976: werkput 3 niveau 2
Foto 977 tem 1014: werkput 3 niveau 3

Foto 1015 tem 1084: werkput 4 niveau 1
Foto 1085 tem 1096: werkput 4 niveau 2
Foto 1097 tem 1109: werkput 4 niveau 3